

ARAP DİLİNDE LEV EDATI, İŞLEVLERİ VE KUR'ÂN'DAKİ KULLANIMLARI

PREPOSITION "LAV" AND ITS FUNCTIONS IN ARABIC LANGUAGE AND ITS USES IN THE QUR'AN

FATİH YEDİYILDIZ

DR. ÖĞR. ÜYESİ., GİRESUN ÜNİVERSİTESİ, İSLAMİ İLİMLER FAKÜLTESİ ARAP DİLİ VE BELÂGATI ANABİLİM DALI

ASSIST. PROF., GİRESUN UNIVERSITY, FACULTY OF ISLAMIC SCIENCES DEPARTMENT OF ARABIC LANGUAGE AND RHETORIC GİRESUN, TURKEY

fatih.yediyildiz@giresun.edu.tr

 <http://orcid.org/0000-0002-1041-4667>

 <http://dx.doi.org/10.46353/k7auifd.1161394>

Makale Bilgisi / Article Information

Makale Türü / Article Types
Araştırma Makalesi / Research Article

Geliş Tarihi / Received
13 Ağustos / August 2022

Kabul Tarihi / Accepted
14 Aralık / September 2022

Yayın Tarihi / Published
Aralık / September 2022

Yayın Sezonu / Pub Date Season
Aralık / September

Atıf / Cite as

Yediyıldız, Fatih, "Arap Dilinde Lev Edatı, İşlevleri ve Kur'ân'daki Kullanımları [Preposition "Lav" and Its Functions in Arabic Language and Its Uses in the Qur'an]". Kilis 7 Aralık Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi - Journal of the Faculty of Theology 9/2 (Aralık/September 2022): 767-794.

İntihal / Plagiarism: Bu makale, en az iki hakem tarafından incelendi ve intihal içermediği teyit edildi. / This article has been reviewed by at least two referees and scanned via a plagiarism software.

Published by Kilis 7 Aralık Üniversitesi, İlahiyat Fakültesi - Kilis 7 Aralık University, Faculty of Theology, Kilis, 79000 Turkey.

ilahiyatdergisi@kilis.edu.tr

ARAP DİLİNDE LEV EDATI, İŞLEVLERİ VE KUR'ÂN'DAKİ KULLANIMLARI

Öz

Arapçada kelime isim, fiil ve harf şeklinde üç kısımdan meydana gelir. Harflerin birçok tasnifi yapılmakla birlikte dil âlimlerince harfler genellikle *hurûfü'l-mebâni* ve *hurûfü'l-meâni* şeklinde ikiye ayrılır. Harfler, kelimelere temel oluşturmaların dolayı *hurûfü'l-mebâni*, isim ve fiiller arasında anlam ilişkisi kurulmasına vasıta olmaları sebebiyle *hurûfü'l-meâni*, terkip içerisinde isim ve fiillere bağlandıkları için *edevâtü'r-rab* gibi isimlerle anılır. Edatların cümlelerin genel anlamını belirlemede ve metnin unsurlarını birbirine bağlamada, dilin eksiksiz ve yanlış anlaşılmasını önlemede önemli rolleri vardır. Bu yüzden Arapçada tek başına bir manası olmayan edatlar cümle içinde birden çok işlev ve anlam kazanabilir. Kelime ve cümleleri birbirine bağlama, teşbih, vurgu, istisnâ etme, anlamı genişletme ve daraltma (hasr/kasr), ilişki kurma (ta'lik), şart, sebep-sonuç, tercih, temenni, teşvik, kınama, ihtimal, karşıtlama, birliktelik kurma, tasdik ve ret gibi bir takım anlamsal ilişki türleri bunlardan bazılarıdır. Edatlar, sözlükte delalet ettiği mana, sarf yapısı, nahvi işlevi, basit ve bileşik olup olmaması, tahsis edilip edilmemesi, âmil olup olmaması, belli şeylere özgü olup olmamaları gibi etkenler göz önünde bulundurularak birçok tasnifleri yapılmıştır. Arap gramer tarihinin ilk dönemlerinden günümüze edatları müstakil şekilde ele alan ve *Hurûfu'l-meâni*, *Me'âni'l-hurûf*, *İlmü'l-hurûf*, *Meâni'l-edevât ve'l-hurûf*, *Kifâyetü'l-Mu'âni fi hurûfi'l-meâni* gibi adları taşıyan birçok çalışmanın yapılmış olması edatların önemini ortaya koymaktadır. Bu çalışmada mana incelikleri, işlevselliği ve anlam çeşitliliğiyle ön plana çıkan *lev* edatının Arap dilindeki yeri, ifade ettiği manalar, işlevleri ve Kur'ân'daki kullanımları ele alınmaya çalışıldı. *Lev* edatının işlevleri ve mana incelikleri bilinmediği takdirde ayet, hadis ve şiir metinlerinin çevirilerinde, tefsir ve hadis çalışmalarında bârız yanlışlar yapılabilmektedir. Bu yanlışların yapılmaması için *lev* gibi edatların bu özel durumlarının bilinmesi önem arz etmektedir. Gramer, üsül ve belâgat kitaplarına müracaat edilerek bu edatın mana incelikleri ve işlevleri incelendi ve konu, tahlili bir metodla ayet, hadis ve Arap şiirlerinden örnekler üzerinden mukayeseli şekilde ele alınarak işlendi. Çalışma sonucunda *lev* cezmetmeyen şart edatlarından olup şart ve cevap cümlelerini birbirine bağlaması yönüyle ta'lik ifade ettiği anlaşıldı. Mâzide ta'lik için olması durumunda geçmişte olmamış ancak olması arzu edilen ya da olmadığından dolayı serzenişte bulunulan bir düşüncenin ortaya atılmasında kullanıldığı görüldü. Gelecekte ta'lik için olması durumunda ise beklenti manası vermesi yönüyle mutlak olarak şart bildirdiği anlaşıldı. *Lev* edatının imtina (imkânsızlık) ve şart bildirmesine ilaveten temenni, arz, masdariyye, vasliyye gibi anlamlar da ifade ettiği ve bu anlamların bazılarının Kur'ân'da da kullanımlarının bulunduğu bu çalışmada ortaya konuldu. *Lev* edatı hem Kur'ân hem de Arap şiirinde temenni anlamında kullanılmakta olup bazı yerlerde gerçekleşmesi zor ama mümkün bazı yerlerde ise gerçekleşmesi imkânsız şeylerin temenninin konusu olduğu görüldü. *Lev* edatının mazi veya muzari fiilin başına gelerek nasbetmeyen master harfi olmasından dolayı kendinden sonra gelen cümlelerin masterla te'vil edildiği anlaşıldı. *Lev* edatı, talep üsluplarından biri olan ve "birini bir şey yapmaya ve yapmamaya nazik ve kibarca isteklendirmek" demek olan arz üslubu edatlarından biri olduğu tespit edilmiş olup ayet, hadis ve şiir metinlerinden örneklerle işlendi. *Lev* edatı, sözü söze katmak, manayı kuvvetlendirmek, zor olanı başarmak ve azlık bildirmek (taklil) için hâl vâv'ından sonra gelerek bazen de vasliyye edatı olarak kullanıldığı sonucuna varıldı.

Anahtar Kelimeler: Arap Dili ve Belagatı, Harf, Edat, Lev Edatı ve İşlevleri

Preposition “Law” and Its Functions in Arabic Language and Its Uses in the Qur'an

Abstract

In Arabic, the word consists of three parts: noun, verb and letter. Although there are many classifications of letters, the letters are generally divided into two as *ḥurūf al-maānī* and *ḥurūf al-mabānī* by language scholars. Letters are called by names such as *ḥurūf al-mabānī* because they form the basis of words, *ḥurūf al-maānī* because they are means of establishing a meaning relationship between nouns and verbs, and *adawātu al-rabt* because they are connected to nouns and verbs in the composition. Prepositions play an important role in determining the general meaning of sentences and connecting the elements of the text, preventing complete and misunderstanding of the language. Therefore, prepositions that do not have a single meaning in Arabic can acquire multiple functions and meanings in a sentence. Connecting words and sentences, simile, emphasis, exception, expanding and narrowing the meaning (*hasr/kasr*), establishing a relationship (*ta'liq*), condition, cause-effect, preference, wish, encouragement, condemnation, possibility, opposition, togetherness. some types of semantic relations such as establishment, approval and rejection are some of them. Many classifications of prepositions have been made, taking into account the factors such as the meaning they signify in the dictionary, the structure of the use, the syntax function, whether they are simple and compound, whether they are allocated or not, whether they are agents or not, and whether they are specific to certain things. The fact that many studies with names such as *ḥurūf al-maānī*, *Maān al-ḥurūf*, *Ilm al-ḥurūf*, *Maān al-adawāt va'l-ḥurūf*, *Kifāya al-Mu'ānī fī ḥurūf al-maānī* have been done reveals the importance of prepositions. In this study, the place of the preposition law, which stands out with its delicacy, functionality and variety of meanings, in the Arabic language, the meanings it expresses, its functions and its use in the Qur'an were tried to be discussed. If the functions and subtleties of meaning of the preposition law are not known, obvious mistakes can be made in the translations of verse, hadith and poetry texts, in tafsir and hadith studies. In order not to make these mistakes, it is important to know these special cases of prepositions such as law. By referring to grammar, method and rhetoric books, the meanings and functions of this preposition were examined, and the subject was studied comparatively with an analysis method through examples from verses, hadiths and Arabic poems. As a result of the study, it was understood that law, which is one of the conditional prepositions that does not attract, expresses *ta'liq* in terms of connecting the condition and answer sentences. It has been seen that it was used to put forward an idea that did not happen in the past, but that was desired to happen or that was reproached for not being there, if it was for the past *ta'liq*. It was understood that if it was for *ta'liq* in the future, it was an absolute condition in terms of giving the meaning of expectation. In this study, it has been revealed that the preposition law also expresses meanings such as wish, supply, *masdariyye*, *wasliyya* in addition to expressing refusal (impossibility) and conditions, and that some of these meanings are also used in the Qur'an. The preposition law is used in the sense of wish in both the Qur'an and Arabic poetry, and it has been seen that things that are difficult to happen in some places but possible in some places impossible to happen are the subject of wish. It was understood that the following sentence was interpreted with an infinitive because the preposition law is an infinitive letter that does not come before the past and present verb. It has been determined that the preposition law is one of the prepositions of the supply style, which is one of the demand styles and means “to kindly and politely encourage someone to do or not to do something” and has been processed with examples from verses, hadiths and poetry texts. It has been concluded that the preposition law is sometimes used as a preposition of *wasliyya*,

coming after hal vav in order to add the word to the word, to strengthen the meaning, to achieve the difficult thing and to report scarcity (taqlil).

Keywords: Arabic Language and Rhetoric, Letter, Preposition, Preposition Law, Functions

GİRİŞ

Arapçada harf kategorisinde ele alınan edatların birden çok işlev ve anlamı vardır. Bu edatlardan biri de **ل** edatıdır. Bu çalışmada **ل** edatının manalarına, işlevlerine ve Kur'an'daki kullanımına yer verilecektir. Bu edat **ل**'i şartiyye gibi şart bildirirse de **ل** edatında bulunmayan birçok farklı manayı barındırır. Tahziz (teşvik) harfleri olan **هـ** ve **ل**'nin anlamlarını içerdiği gibi temenni ve tereccî ifade eden **ل** ve **ل** edatlarının manalarını da ihtiva eder. Bunların yanında cümlede kelamı güzelleştirmek amacıyla zait olarak da gelebilir. Bazen de cümlede taklil (azlık) anlamını ifade eder.

Bu edatla ilgili yazılmış eski ve yeni çalışmalara bakıldığında hakkında yazılmış birkaç risale ve makale olduğu görülür. Risale türünde olanlar, İbnü'l-Berrî (öl. 582/1186)'nin *Risâle fî lev el-ımtinâ* ile İbnü'l-Hâcib'in (öl. 646/1249) *Risâle fî lev*'idir.² Makale türünde yazılanlar ise Abbas Abdullah Abbas'ın *Meânî lev beyne'l-mu'cemiyyîn ve nahviyyîn*, Fehd Muhammed Dibü'l-Cemel'in *Teâruz ve Tercih fî meânî lev inde'l-müfessirîn ve'n-nahviyyîn fî'l-Kur'an*, Mustafa Fuat Ahmet'in *İsti'mâlâtü lev*, Abdulhamid Câsim el-Kebis'nin *Ahvâlü lev ve mevâ'idühe ve meânîhe 'inde'n-nahviyyîn* adlı çalışmalarıdır.

Konunun ele alınmasında eski kaynaklardan referans verilmekle birlikte yeni kaynaklardan da istifade edildi. Örneklendirmelerde ayetlerden, hadislerden ve Arap şiirinden yararlanma yoluna gidildi. Çalışmamız bir giriş ve üç bölümden müteşekkildir. Birinci bölümde Arapçada edat ve işlevlerine, ikincisinde **ل** edatı ve Arap dilindeki önemine, üçüncü bölümde ise **ل**'in çeşitlerine ve Kur'an'daki kullanımına değinildi.

1. ARAPÇA'DA EDATLAR VE İŞLEVLERİ

Genel kabule göre³ Arapçada sözcük isim, fiil ve harf şeklinde üç kısımdan oluşur. Lügatte harf, "*birşeyin ucu, uç kenarı, sınırı, keskinliği, suyun*

¹ Gerçekleşmesi imkân dahilinde olan beklenti ve umudu ifade eden bir kavram.

² Ahmet Yüksel, "Arap Dilinde Me'ânî'l-Hurûf İlmine Dair Literatür Çalışmaları", *EKEV*, 8/20 (2004), 302.

³ İbn Fâris, Ebü'l-Hüseyn Ahmed, *es-Sâhibî fî fıkhî'l-lugati'l-Arabiyye ve mesâilihâ ve suneni'l-Arab fî kelâmihâ*, thk: Ömer Faruk et-Tabbâ', (Beirut: Mektebetü'l-Meârif, 1993), 82.

aktığı yer, seferden dolayı yorgun düşmüş deve”⁴ gibi anlamlara gelir. Harfin birçok tarifi yapılmakla birlikte Klasik âlimlerce kabul gören yaygın tanım, “Harf, bir mana için konulmuş isim ve fiil haricindeki kelimeler”⁵ şeklindedir. Daha sonraki dönemlerde de birçok tarifler yapılmıştır. Bunlardan ef-radını câmi ağyarını mâni olan tarif şöyledir: “Harf, İsim ve fiilin alametlerinden hiçbirini kabul etmeyen kelimedir.”⁶ Harf kategorisinde kabul edilen edatlar ise *hurûfû'l-meâni* veya *edevâtü'r-rabt* gibi isimlerle anılır.⁷ Lügatte fiilin kendisiyle yapıldığı *vesile*, *vasıta* veya *alet* anlamına gelen edat, اَدِيّ kökünden olup çoğulu اَدَوَات olarak gelir.⁸

Edat, klasik âlimlerce genellikle şöyle tanımlanmıştır: “Edat, kendinden başkasıyla bir anlama delalet eden kelimedir.”⁹ Muasır dilcilerden Temmâm Hassân (öl.1918-2011) ise şöyle tarif etmiştir: “Cümlelerin farklı kısımları arasında bulunan ve cümlelerin şekil ve yapısının kendisiyle açıklandığı alaka ve bağa denir.”¹⁰ Bu iki tanımdan edatın cümle içinde bir görev üstlenerek mana kazandığı ve cümlelerin diğer öğelerinin oluşmasında önemli bir etken olduğu ve cümlelerin unsurları arasında bağlantı kurmaya yarayan bir kelime olduğunu anlamamız mümkündür.

Edatların tam anlamı kendisi dışındaki kelime gruplarıyla birlikte ortaya çıkar. Bu yönüyle edatlar, konuşanın konuşma sırasında yeri ve zamanına göre farklı anlamlar oluşturabilmek için başvurduğu bir vasıta. Örneğin *ما كذب الفؤاد ما رأى* “Onun gözünün gördüğünü gönlü yalanlamadı.”¹¹ ayetinde nefiy edatı olan ما cümleye olumsuzluk anlamı katmıştır. Ancak bu edatın verdiği başka manalar da vardır. *وما تَفْعَلُوا مِنْ خَيْرٍ يَعْلَمُهُ اللَّهُ* “Hayır adına ne yaparsanız Allah onu bilir.”¹² ayetinde ise şart ifade etmiştir. Görüldüğü üzere bir edat cümlelerin manasını tamamen değiştirebildiği gibi cümleye farklı manalar da kazandırabilir.

Edatlar, âmîl olarak isim veya fiillere dâhil oldukları zaman bu isim ve fiilleri i'rab ve mana açısından etkilerler.¹³ Bu açıdan edatlar başlıca iki özel-

⁴ Cemalüddin Muhammed b. Mukerrem b. Manzûr, *Lisanu'l-Arab*, “h-r-f” md., Thk. Muhammed Sadık el-Ubeydi ve Emin Abdulvahhab, (Beyrut: Daru İhyai't-Turasi'l-Arabi, 1996), III/129.

⁵ Sibeveyh, Ebû Bişr Amr b. Osman b. Kanber, *el-Kitab*, I-V, thk: Abdusselam Muhammed Harun, (Beyrut: Dâru'l-Kutubi'l-İlmiyye, 1988, 1/12).

⁶ İbn Cinnî, Ebu'l-Feth Osman, *el-Luma' fi'l-'Arabiyye*, thk. Semih Ebû Muğli, (Amman: Dâru'l-Mecidlâvi li'n-Neşr, 1988), 16; M. Edip Çağmar, “Kelime Çeşidi olan Harfin Tanımına ve Özelliklerine Eleştirel bir Yaklaşım”, *AUİFD*, (2002/2), 43/397.

⁷ İsmail Durmuş, “Harf”, *DİA*, (İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, 1999), 16/163.

⁸ İbrahim Mustafa vd., *Mu'cemu'l-vasıt*, (Kahire: Mecma'u'l- Lügati'l- Arabiyye, Dâru'd-Da'vet, 1960), 1/28.

⁹ ez-Zemahşeri, Ebu'l-Kâsım Cârullah Mahmud b. Ömer b. Muhammed, *el-Mufassal fi san'ati'l-i'râb*, thk. Ali Ebû Mulhim, (Beyrut: Mektebetü'l-Hilâl, 1993), 379.

¹⁰ Temmâm Hassân, *el-Lugatu'l-'Arabiyye Ma'nâhâ ve Mebnâhâ*, (Mağrib: Dâru's-Sakâfe, 1994), 123.

¹¹ Necm 53/11.

¹² Bakara 2/197.

¹³ Muhammed Hân, “Arap Dilinde Edatların Yapı ve Fonksiyonları”, çev. Abdullah Hacıbekiroğlu,

liğiyle öne çıkar: taalluk (ilişki kurma/bağlama) ve ihtisâs (isim ve fiile has olma)¹⁴.

Edatlar, genellikle nidâ harfi, müenneslik tâsı, harekeli tâ, tenfis harfleri, te'kid nûn'u gibi isim veya fiillere dâhil olan alâmetleri kabul etmezler.¹⁵ Bununla beraber edatlar, şekil yönünden birbirinden farklı olabilirler. Bazıları bir, iki veya üç harf, bazıları ise üç harften fazlasından oluşabilir. لو، إن، إذا gibi edatlar tek kelimededen oluşurken، لوما، هلا، لولا gibi edatlar da iki kelimenin bir araya gelmesiyle oluşmuştur.

Her edatın asli bir işlevi vardır. Ancak bazı edatlar bu asli işlevlerinin yanı sıra tâli işlevlere de sahiptir. Bu tür edatlar birden fazla mana ifade ederler. Örneğin; Arapçada مَنْ edatının, soru, ism-i mevsul ve şart gibi anlamları vardır. متى edatının asli fonksiyonu zaman ifade eden soru edatı olmasının yanı sıra bazen de şart ifade eder.¹⁶ ما edatı olumsuzluk, istifham, ism-i mevsûl, taaccübiye ve masdariye olarak birden fazla işleve sahiptir.¹⁷

Edatların cümlelerin genel anlamını belirlemede, metnin unsurlarını birbirine bağlamada, aralarındaki ilişkiyi tayin etmede önemli bir rolü vardır. Bu durumu Temmam Hassan şöyle vurgular: “Olumlu cümleler, emir cümleleri ve ünlem cümlelerinin bazılarının dışında fasih Arapçada bütün cümlelerin unsurları arasındaki anlamsal ilişkinin ortaya çıkmasında edatlara dayandığını görmekteyiz.”¹⁸ Dolayısıyla edatların metin içerisinde iki temel işlevi olduğunu görülür: Birincisi, cümlenin öğeleri arasındaki irtibatı kuran nahvî işlevi, diğeri ise bağlamın delaletini sınırlayan anlamsal işlevi.¹⁹ Metin içinde kelime veya cümleleri bağlama (atf), teşbih, vurgu, istisnâ etme, anlamı genişletme ve daraltma (kasr/hasr), tâ'lik (ilişki kurma), şart, ta'lil (sebeup-sonuç), tercih, temenni, teşvik, kınama, ihtimal, karşıtlama, birliktelik kurma, tasdik ve ret gibi kurduğu bir takım anlamsal ilişki türleri bunlardan bazılarıdır.²⁰

Örneğin, edatların sözü daraltmak ve anlamı hasretmek için kelama nasıl dâhil olduğunu İbn Cinnî (öl. 392/1002) şöyle anlatır: “ما قام زيد cümlesinde ما nefyettiğim şeyin yerine، قام القوم إلا زيدا dediğimde إلا istisnanın yerine، قام زيد وعمرو dediğimde و harfi atfettiğimin yerine، لي مال dediğimde ليت dediğimin yerine، هل قام أخوك dediğimde ليس dediğimin yerine، ب dediğimde ب harfi ceri “elbette, şüphesiz, gerçekten” kelimelerinin

Hitit Üniv. İlahiyat Fak. Dergisi, 14/28 (2015/2), 130.

¹⁴ Muhammed Hân, “Arap Dilinde Edatların Yapı ve Fonksiyonları”, 134.

¹⁵ Muhammed Hân, “Arap Dilinde Edatların Yapı ve Fonksiyonları”, 134.

¹⁶ Muhammed Hân, “Arap Dilinde Edatların Yapı ve Fonksiyonları”, 137.

¹⁷ Abdullah Hacıbekiroğlu, *Arap Dilinde Edatların Metinde Kurduğu Anlamsal İlişkiler*, (Ankara: Yıldırım Beyazıt Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Doktora Tezi, 2015), 63.

¹⁸ Hassân, *el-Lugatu'l-'Arabiyye ma'nâhâ ve mebnâhâ*, 123.

¹⁹ Hacıbekiroğlu, *Arap Dilinde Edatların Metinde Kurduğu Anlamsal İlişkiler*, 66.

²⁰ Hacıbekiroğlu, *Arap Dilinde Edatların Metinde Kurduğu Anlamsal İlişkiler*, 78.

yerine geçmiştir.²¹ Nitekim İbn Kayyım el-Cevziyye de (öl. 751/1350), edatın daha öz ifade için konulduğunu bu yüzden fiilden ona dönüldüğünü söylemiştir.²²

İbn Yaîş (öl. 643/1245) ise benzer şekilde edatların icaz ve hasr için geldiğini ifade eder: “Edatlar, cümlelerin yerine geçen şeylerdir. İcaz ve hasr için gelir. Örneğin, atıf harfleri atıftan bedel olarak gelir. İstifham harfleri sorduğum şeyin yerine gelir. Nefiy harfleri olumsuz yaptığım şeyin yerine gelir. İstisna edatları istisna ettiğim şeyin yerine geçer. Aynı şekilde lam-ı tarif bildiğim şeyin yerine geldiği gibi cer harfleri de aynı manada olan fiillerin yerine kullanılır.”²³ Dolayısıyla İbn Cinnî, İbn Kayyım ve İbn Yaîş’in bu sözlerinden edatın daha öz ve kısa ifade imkânı verdiğini çıkarmak mümkündür.

Edatların, sözlükte delalet ettiği mana, sarf yapısı, nahvî işlevi, basit ve bileşik olup olmaması, tahsis edilip edilmemesi, âmil olup olmaması, belli şeylere özgü olup olmamaları gibi etkenler göz önünde bulundurularak klasik ve yeni dönem âlimler tarafından birçok tasnifi yapılmıştır.²⁴ Bu tasniflerin yukarıda saydığımız kriterler çerçevesinde farklı farklı yapıyor olması da gösteriyor ki edatlar cümle içinde pek çok işlev ve mana ifade etmektedirler.

Arap gramer tarihinin ilk dönemlerinden itibaren edatları müstakil şekilde ele alan ve *Hurûfu'l-me'ânî*, *Me'ânî'l-hurûf*, *İlmü'l-hurûf*, *Me'ânî'l-edevât ve'l-hurûf*, *Kifâyetü'l-Me'ânî fi hurûfi'l-me'ânî* gibi adları taşıyan birçok müstakil çalışma kaleme alınmıştır.²⁵ Bunların yanında, Halil b. Ahmed el-Ferâhidî'nin (öl. 175/791) *Kitabu'l-Aynî*, Sîbeveyhi'nin (öl. 180/796) *el-Kitâbî*, Müberred'in (öl.285/898) *el-Muktedabî*, Zeccâcî'nin (öl. 337/949) *el-Cümelî*, Zemahşerî'nin (öl. 538/1144) *el-Mufassalî*, İbn Yaîş'in *Şerhu'l-Mufassalî* gibi meşhur gramer kitaplarının çoğunda edatlar bağımsız bir bap olarak yer almıştır.²⁶ Kutrub'un (öl. 206/821) *el-Hemzî*, Zeccâcî'nin *Kitabu'l-lâmâtî* gibi yalnız bir edatı işleyen eserler de yazılmıştır.²⁷ Gün-

²¹ Ebü'l-Feth Osmân b. Cinnî el-Mevsilî el-Bağdâdî, *el-Hasâis*, thk: Muhammed Ali Neccâr, (Heyetü'l Mısıriyyetü'l-Âmme li'l-kitâb, h. 1376), 1/181.

²² Ebü Abdillâh Şemsüddîn Muhammed b. Ebî Bekr İbn Kayyım el-Cevziyye, *Bedâiu'l-fevâid*, (Beyrut: Dâru'l-Kitabî'l-Arabî), 3/57.

²³ Ebü'l-Bekâ Muvaaffakuddîn Yaîş b. Ali b. Yaîş b. Muhammed, *Şerhu'l-mufassal*, thk. Muhammed Münîr, (Kahire: el-Matbaatü'l-Müniriyye, 1928), 8/7.

²⁴ Bkz. İbrahim Muhammed Ebu Yezid Hafâce, “Meayirü't-tasnif fi'n-nahvi'l-Arabiyye”, *Mecelletü'd-Dirasetü'l-Lügaviyye*, 9/4 (October-December 2007), 50-105.

²⁵ Bkz. Hasen b. Kâsım el-Murâdî, *el-Cene'd-dâni fi hurûfi'l-me'ânî*, thk. Fahreddin Kabâve-Muhammed Nedîm Fâdîl, (Beyrut: Dâru'l-Kütubi'l-İlmiyye, 1. Baskı, 1413/1992), 4; Bkz. Ebu'l-Kâsım Abdurrahmân b. İshak ez-Zeccâcî, *Hurûfu'l-me'ânî*, thk. Ali Tefvik el-Hamed, (İrbid: Dâru'l-Emel, 1403/1983), 4/19-20.

²⁶ Yüksel, “Arap Dilinde Me'ânî'l-Hurûf İlmine Dair Literatür Çalışmaları”, 306.

²⁷ Zeccâcî, *Hurûfu'l-me'ânî*, 4/19.

müzde de edatlara dair birçok çalışma mevcuttur. Hasan Akdağ'ın *Arap Dilinde Edatlar*, Hüseyin Yazıcı'nın *Arapçada Edatlar ve Kullanımları*, Mustafa Meral Çörtü'nün *Sarf-Nahiv-Edatlar kitabı*, Muhammed Ahmed Hudayr'ın *Edevâtü'n-Nahviyye ve Delâletühâ fi'l-Kur'ân*, Ahmed Tahir Hassaneyn ve Neriman Nâil'nin kaleme aldığı *Edevâtü'r-rabî fi'l-Arabiyyeti'l-muâsıra'sı*, Hüseyin Serhân'ın *Edevâtü'n-Nahviyye sözlüğü* bunlardan birkaçıdır.

Kısaca, edatların anlam ve işlevleri pek çoktur. Bu mana ve işlevlerin ancak bir cümle veya nahvi bir terkip içinde ortaya çıktığını görüyoruz. Cümle içinde pek çok incelikleri olan edatların diğer dillerde olduğu gibi Arap dilinde de çok önemli rollere sahiptir. Edatlara dair bu girişten sonra çalışmanın asıl konusu olan لُو edatı, önemi ve ifade ettiği anlamlara geçebiliriz.

1.1 لُو . Edatı ve Önemi

لُو edatı sâkin okunursa edat, لُو veya اللُّو şeklinde şeddeli okunursa isim olur.²⁸ Nitekim, Ferrâ (öl. 207/822), “لُو kelimesinin vavını sakın yaparsan onu edat kılmış olursun, onu isim yapmak istersen vav'ı şeddellersin” der. Ferrâ, başka bir yerde de şöyle bir açıklamada bulunur: “لُو'ü isim kıalarsan onu şeddellersin ve şöyle dersin: قَدْ أَكْتَرْتَ مِنَ اللُّوِّ “keşke demeyi oldukça çoğaltın.” çünkü mana harfleri ve nakıs isimler tam isimlere dönüştürüleceği zaman başına ال eklenir ve sonundaki harf şeddelenir.”²⁹ Bir hadiste de إِيَاكُمْ³⁰ şeklinde geçer.³¹

لُو gizli konuşma, keşke demek (keşke şöyle yapsaydım), bâtil gibi anlamlara gelir.³² Örneğin; şair bir şiirinde şöyle der:

وَقَدِّمًا أَهْلَكَتَ لُوًّا كَثِيرًا
وَقَبْلَ الْيَوْمِ عَالَجَهَا قُدَّارُ

“Eskiden “keşke demek” çoğunu helak etti. Bugünden önce onu kader tedavi etti.”³³

Sözlüklerde bu edata dilek, temenni, istek ifade etmesinden dolayı *harf-i ümniyye*³⁴; iki olumlu cümleye dâhil olduğu zaman ikisini de olumsuz yapması; iki olumsuz cümleye dâhil olursa ikisini de olumlu yapması;

²⁸ İbn Fâris, Ebül-Hüseyin Ahmed b. Fâris b. Zekerıyyâ b. Muhammed er-Râzi, thk. Abdüsselam Muhammed Harun, *Mu'cemü mekâsı'î'l-luğa*, (Dâru'l-Fikr, 1979), 5/218

²⁹ Abdulhamid Câsim el-Kebîsî, “Ahvâlü lev ve mevâ'idühe ve meânihe 'inde'n-nahviyyîn”, *Mecelletü Dirâsâtü'l Arabiyye*, (el-Minye: Câmîatü Minye, Külliyyetü Dâru'l-Ulüm, ts.) s. 1092.

³⁰ “Keşke (şöyle yapsaydım) demekten sakınm”

³¹ Ebü Abdillâh Muhammed b. Yezid Mâce el-Kazvîni, *es-Sünen*, nşr. Salih b. Abdülaziz b. Muhammed, Riyad: Dâru's-Selam, 1999), 5/268 (No. 4168).

³² ez-Zebîdî, Muhammed Murtezâ el-Hüseyinî, *Tâcu'l-arûs*, thk. Abdülmecid Kutâsî, (Kuveyt: et-Türâsü'l-Arabî, 2001), 39/485.

³³ Bu beyit Süyûtî'nin *Eşbâh ve'n-nezâir*'inde Kutâmî'ye nisbet edilir. Bkz. *Eşbâh ve'n-nezâir*, 5/192.

³⁴ Halil b. Ahmed, *Kitâbu'l-Ayn*, (Beirut: Dâru'l-Kütübü'l-İlmiyye, 2003), 107. İbn Dureyd, Ebü Bekr Muhammed b. Hasan, thk. Remzi Münir Ba'lebekkî, *el-Cemheratü'l-luğa*, (Beirut: Dâru'l-İlim li'l-melâyin, 1987), 1/168.

biri olumlu diğeri olumsuz bir cümleye dâhil olursa olumluyu olumsuz, olumsuzu olumlu yapmasından dolayı *harf-i takdîr*³⁵ denmiştir. لو edatı dil âlimlerinin harf taksiminde genellikle müfred harfler, bağlama harfleri (حروف للربط), âmil olmayan harfler ve lafzı değiştirmeyen ancak manada kendini gösteren harfler kategorisinde ele alınmıştır.³⁶

Arap gramer tarihinin ilk dönemlerinden günümüze edatları müstakil şekilde ele alan ve *Hurûfu'l-me'ânî*, *Me'ânî'l-hurûf*, *İlmü'l-hurûf*, *Me'ânî'l-edevât ve'l-hurûf*, *Kifâyetü'l-Mu'ânî fi hurûfi'l-me'ânî* gibi adları taşıyan birçok çalışmanın yapılmış olması edatların önemini ortaya koymaktadır.

لو, Arap dili üsluplarında pek çok manada kullanılması açısından önemlidir. Bunlardan birçoğu ayet, hadis ve şiir metinlerinde yaygın olarak kullanılır. *Lev* edatının işlevleri ve mana incelikleri bilinmediği takdirde ayet, hadis ve şiir metinlerinin çevirilerinde, tefsir ve hadis çalışmalarında bâriz yanlışlar yapılabilmektedir. Bu yanlışların yapılmaması için *lev* gibi edatların bu özel durumlarının bilinmesi önem arz etmektedir.

1.2. לו Edatının İşlevleri

Genel olarak bu edatın beş işlevi vardır. Akla gelen ilk iki işlevi şart ve imtinâ ifade etmesidir. Bazı durumlarda temenni, arz, vasliyye (taklîl), mastar anlamı da verebilir. Bir başka işlevi ise gelecek zaman fiili olsa bile dâhil olduğu fiilin manasını mâziye çevirir. Örneğin, *لو يُطِيعُكُمْ فِي كَثِيرٍ مِنَ الْأَمْرِ لَعَنَتُمْ*, “Eğer o işlerin pek çoğunda size tabi olsaydı, meşakkate uğrardınız.”³⁷ ayetinde bunu görüyoruz. Bazen manen gelecek zaman ifade eden fiillere de dâhil olabilir: *وَلْيُخْشِ الَّذِينَ لَوْ تَرَكُوا مِنْ خَلْفِهِمْ ذُرِّيَّةً ضِعَافًا خَافُوا عَلَيْهِمْ*, “Vefat sonrası arkalarında, muhtaç evlatlar bırakırlarsa haksızlığa maruz kalacaklar diye endişelenenler, (onlar hakkında da) endişe duysunlar.”³⁸

1.2.1. לו'in Şart edatı olması

Şart, bir nahiv terimi olarak farklı şekillerde tarif edilmiştir. Müberred (ö.286/900) şartı, “Bir şeyin gerçekleşmesinin kendi dışındaki bir başka şeyin gerçekleşmesine bağlı olması”³⁹ olarak tarif ederken, İbn Ya'îş; “Şart, ikinci cümlenin meydana gelmesinin nedeni ve illetidir.”⁴⁰ şeklinde tanım-

³⁵ İbrahim Mustafa vd., *Mu'cemu'l-vasît*, s. 896.

³⁶ Bkz. İbrahim Muhammed Ebu Yezid Hafâce, “Meayîrüt't-tasnif fi'n-nahvi'l-Arabiyye”, 50-105.

³⁷ el-Hucurât 49/7.

³⁸ Nisâ 4/9. Bkz. Zemahşeri, *el-Keşşâf*, 2/30; Tahir b. Aşur, *et-Tahrîr ve't-Tenvîr*, (Tunus: Dâru Tunusiyye, 1984), 4/252-253. Fahrüddin Muhammed b. Ömer b. Hüseyin er-Râzi, *Mefâtihu'l-gayb*, (Beyrut: Dâru'l-Fikr, 1981), 9/205; Mustafa el-Galâyîni, *Câmi'u'd-durûsi'l-Arabiyye*, (Kahire: Dâru'l-Hadis, 2005), 622.

³⁹ Muhammed b. Yezid Ebu'l-Abbâs el-Müberred, *el-Muktazab*, thk. Muhammed Abdulhâlik Azîme (Beyrut: Alemü'l-Kutub, ts.), 2/46.

⁴⁰ Muhammed b. Ali Ebu'l-Bekâ İbn Ya'îş, *Şerhu'l-mufassal*, (Beyrut: Dâru'l-Kutubi'l-İlmiyye, 2001),

lamıştır. Dolayısıyla bu tanımlardan şart cümlelerinde şart ve cevap cümlesi bulunduğunu anlayabiliyoruz. لو cezmetmeyen şart edatlarındandır.⁴¹ Şart ve cevap cümlelerini birbirine bağlar. “-seydi, şayet, -miş olsaydı” şeklinde tercüme edilir.

لو’i şartiyye’nin iki tür kullanımını vardır.⁴²

a) lo’i Şartiyye İmtinâiyye (Mâzide tâ’lik⁴³ için olması): Bu edat şartiyye imtinâiyye edatı olduğunda, geçmişte gerçekleşmemiş ancak gerçekleşmesi arzu edilen ya da olmadığından dolayı serzenişte bulunulan bir düşüncenin ortaya atılmasında kullanılır. لو, mazide bir fiilin meydana gelmesini, yine mazide bir fiilin meydana gelmesine bağlar. Şöyle ki, mazide planlanan bir eylemin gerçekleşmemesi, ona bağlı cevap fiilinin de gerçekleşmemesi sonucunu doğuracaktır. لَوْ جِئْتَنِي لَأَكْرِمَنَّكَ “Bana gelmiş olsaydın sana ikram ederdim.” örneğinde olduğu üzere geçmiş zaman bildiren ikram eylemi, yine geçmişteki *gelmek* fiiline dayandırılmıştır.

Sîbeveyhi bu edatı, حَرْفٌ لَمَّا كَانَ سَيَقَعُ لَوْ قَوْعٍ غَيْرِهِ “başkasının meydana gelmesi sebebiyle oluşacak bir şeyi göstermek için gelen bir harftir.”⁴⁴ diye tarif eder. İbn Mâlik (öl. 672/1274) ise حَرْفٌ يَفْتَضِي امْتِنَاعَ مَا يَلِيهِ وَاسْتِنَاؤَهُ لِتَالِيهِ “Kendinden sonra gelen fiilin imkânsızlığını gerektiren ve bu fiile cevap olarak geleni buna mecbur eden bir harf”⁴⁵ şeklinde tarif ederken; Şelevbîn, حَرْفٌ هُوَ حَرْفٌ يَفْتَضِي امْتِنَاعَ مَا يَلِيهِ وَاسْتِنَاؤَهُ لِتَالِيهِ “Cevabı şarta bağlamayı gerektiren bir harftir. İmtina veya bir başka şeye delalet etmez.”⁴⁶ şeklinde tanımlamıştır. İbn Mâlik’in tanımından doğrudan şartiyye imtinâiyye ifade ettiği anlaşılırken, Sîbeveyhi’nin tanımında zımnen şartiyye imtinâiyye ifade ettiğini, Şelevbîn’in tanımında ise imtinâ ifade etmeyip mutlak anlamda şart bildirdiğini anlamamız mümkündür.

لو şart fiilinin başına geldiğinde şartın imkânsız olmasıyla cevap fiilinin de imkânsız olmasını gerektirir. Bu yüzden çoğu nahivci bu edatı meydana gelmesi başkasının varlığına bağlı olduğu için حَرْفٌ لَمَّا كَانَ سَيَقَعُ لَوْ قَوْعٍ غَيْرِهِ (لو’i imtinâiyye) şeklinde adlandırmışlardır. Örneğin; لَوْ جِئْتَنِي لَأَكْرِمَنَّكَ “Gelseydin sana ikram ederdim”. Bunun manası “gelmediğin için sana ikramda bulunmam da imkânsızdır.” demektir. “ولو شاء ربك لجعل الناس أمة واحدة” *Senin rabbin isteseydi beşe-*

5/111.

⁴¹ Bkz. Muhammed Muhyiddin Abdulhamid İbn Akil el-Mısri, *Şerhu İbn Akil ʿalâ Elfiyyeti İbn Mâlik*, thk. Muhammed Muhyiddin Abdulhamid (Kahire: Dâru’l-Türâs, 1980), 4/26.

⁴² Ahmet Kasım Ürün, *Arapça’da Bağlaçlar*, (Ankara: Ankara Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, 1989), 57.

⁴³ Tâlik: Arap dilinde şart fiili ile cevabı arasındaki sebep-sonuç ilişkisine denir.

⁴⁴ Sîbeveyh, Ebû Bişr Amr b. Osman, *el-Kitâb*, nşr. Abdusselam Muhammed Harun, (Kahire: Mektebetü’l-Hâncî, 3. Baskı, 1408/1998),4/224.

⁴⁵ Murâdi, *el-Cened-dâni fi hurûfi’l-meâni*, 46. <http://www.alwarraq.com>

⁴⁶ Ebû Hâmid Bahâüddin Ahmed b. Ali b. Abdilkâfi es-Sübkî, *Artusu’l-efrâh fi şerhi telhîsi’l-miftâh*, thk: Halil İbrahim Halil, (Beyrut: Dâru’l-Kütübü’l-İlmiyye, ts.), 2/368.

ri bir tek ümmet kılaradı."⁴⁷ ayeti de şartın gerçekleşmesinin mümkün olmasından dolayı cevabın da gerçekleşmesinin mümkün olmadığını anlatır.⁴⁸ lo edatı şart ilişkisi kurarak⁴⁹ iki fiil arasındaki zorunlu irtibatı ifade eder.⁵⁰ Başka bir ifadeyle bu edat mazi fiilin başına gelerek gerçekleşmemiş şart fiilinin cevabının da gerçekleşemeyeceğini belirtir. Örneğin, لَوْ أَنْزَلْنَا هَذَا الْقُرْآنَ، "Bu Kur'ân'ı herhangi bir dağa indirseydik onu Allah korkusu sebebiyle dağılmış saçılmış bulurdun!"⁵¹ ayetinde görüldüğü üzere lo mazi fiilin başına gelmiş olup imtinâ ifade eder.⁵²

b) i Şartıyye gayr-i imtinâiyye (Gelecekte ta'lik için olması):⁵³ lo edatı bazen başında geldiği fiili gelecek zamana has kılar.⁵⁴ Bu durumda in ile eşanlamlı olup "eğer, şayet, ...ise, ...sa, ...se" gibi manalara gelir. lo edatı, geleceğe delalet eden muzari fiile veya maziye dâhil olur ve manayı geleceğe çevirir ve şart ifade eder.⁵⁵ Bu durumda kendisinden sonra gelen fiilde lafzi değişikliğe (meczum veya mansup) sebep olmaz. Şu iki örnekte bunu açıkça görebiliyoruz: لَوْ أَنَّ مَا فِي الْأَرْضِ مِنْ شَجَرَةٍ أَقْلَامٌ وَالْبَحْرُ يَمُدُّهُ مِنْ بَعْدِهِ سَبْعَةُ أَبْحُرٍ مَا نَفَدَتْ كَلِمَاتُ اللَّهِ "Yeryüzündeki ağaçlar kalem, yedi deniz de eklenmek üzere denizler mürekkep olsa yine de Allah'ın sözleri tükenmez."⁵⁶ لو كان لابن آدم واديان من مال لا يفتنى واديا "İnsanın iki vadi dolusunca malı olsa üçüncü bir vadiyi arzular."⁵⁷ Bu ayet ve hadiste lo cümleye devamlılık ve şart anlamı kazandırmıştır. Dolayısıyla lo edatı, imkânsızlık (imtinâ) manası veriyorsa başına geldiği fiilin zamanı mazi olur. Süreklilik manası taşıyorsa fiilin zamanı muzari (geniş zaman, gelecek zaman) olur.⁵⁸

Kays b. Mülevvah'ın (öl.70/960) aşağıdaki beytini de buna örnek olarak verebiliriz:

لَوَّلُو تَلْتَقِي أَصْدَاؤُنَا بَعْدَ مَوْتِنَا لَطَلَّ صَدَى صَوْتِي وَإِنْ كُنْتُ رِمَةً

"Vefatımızdan sonra sadâlarımız karşılaşıp olursa çürüsem bile sesimin yankısı sürecek!"⁵⁹

⁴⁷ Hud 11/118.

⁴⁸ Muhammed Antâki, *el-Minhâc*, (İstanbul: Tebliğ Yayınları, 1985), 314

⁴⁹ İbn Hişam el-Ensârî el-Mısri, *Muğni'l-lebib*, (Kahire: Mektebetü'l-Âdâb, 2009), 3/367.

⁵⁰ el-Murâdî, *el-Cene'd-Dâni*, s. 274; İbn Kayyim el-Cevziyye, *Bedâi'u'l-fevâid*, 1/52.

⁵¹ Haşr 59/21.

⁵² Mesut Muhammed Ziyad, *el-Müstaksa fi meani'l-edevat en-nahviyye ve i'râbihe*, (Kahire: es-Sahve, 2009), 232.

⁵³ Fâdîl Sâlih Sâmerâî, *Kitabu meâni en-nahv*, (Amman: Dâru'l-Fikr, 2000), 4/89.

⁵⁴ İbn Hişam, *Muğni'l-lebib*, 3/367.

⁵⁵ es-Serahsi, Ebû Sehl Muhammed b. Ahmed, *Usûlu's-Serahsi*, thk. Ebu'l-Vefâ el-Efgâni, (Beyrut: Dâru'l-Kütübî'l-İlmiyye, 1414/1993), 1/233.

⁵⁶ Lokman 31/27.

⁵⁷ Müslim, "Kitâbu'z-Zekât", 116.

⁵⁸ Nisâ 4/9.

⁵⁹ Bkz. Kays b. Mülevvah, *Divan*, 46; İbn Hişam en-Nahvî, *Muğni'l-lebib*, 261; Nûreddin Ali b. Muhammed Üşmûni, *Şerhu'l-Üşmûni alâ Elfiyyeti İbn Mâlik*, 4/37.

Bazen de bu edat başına geldiği geçmiş zaman fiilini şu örnekte olduğu gibi gelecek zamana tahsis eder:

وَلْيَخْشَ الَّذِينَ لَوْ تَرَكَوا مِنْ خَلْفِهِمْ ذُرِّيَّةً ضِعَافًا خَافُوا عَلَيْهِمْ فَلْيَتَّقُوا اللَّهَ وَلْيَقُولُوا قَوْلًا سَدِيدًا

“Arkalarında güçsüz bir nesil bırakıp da onların geleceği hakkında kuşkuya düşenler, Allah’tan korksunlar ve yetimler hakkında da endişelensinler ve sözün doğrusunu söylesinler.”⁶⁰

Normal şartlarda geçmiş zamanda şart bildiren bu edat, bu ayette *in* edatı gibi gelecek zaman bildirmek üzere kullanılır.

Bu durumun bir başka örneğini şu ayette de görüyoruz:

وَمَا آتَتْ بِمُؤْمِنٍ لَنَا وَلَا كُفَّارٍ

“Bizler doğru kimseler olsak da sen bize inanmayacaksın.”⁶¹

Ahtal’ın aşağıdaki beytinde olduğu gibi *lo*, mazinin başına geldiğinde anlam bazen geniş zaman olabilir:

قَوْمٌ إِذَا حَارَبُوا شَدُّوا مَآزِرَهُمْ دُونَ النَّسَاءِ وَلَوْ بَاتَتْ بِإِطْهَارٍ

Bir topluluk! Harbedecekleri zaman temiz olarak geceleseler bile kadınlara karşı uçkurlarını bağlar.⁶²

Nahivciler, eserlerinde *lo*’i şartiyye ile *in*’i şartiyye arasındaki birtakım farklılıklara da değinmişler ve ikisi arasındaki farkları şöyle açıklamışlardır:

1) *lo*’den sonra gelen fiil lafzen veya manen bazen mazi bazen de muzari iken *in*’den sonra gelen daima muzari olur. Diğer bir deyişle *in* mazi fiilin başına da gelse onu gelecekle ilişkilendirirken *lo* edatı genellikle fiili -muzari de olsa- geçmiş zamana dönüştürür.⁶³

lo (lafzen) “Zeyd kalksaydı Bekir de kalkardı.”

lo (manen) “Zeyd kalksaydı Amr da kalkardı.”

إِنِّي أَخَافُ أَنْ عَصَيْتُ رَبِّي عَذَابَ يَوْمٍ عَظِيمٍ “Rabbime isyan edersem büyük günün azabından korkarım.”⁶⁴

إِنْ تَخَفُوا مَا فِي صُدُورِكُمْ أَوْ تَبْدُوهُ يَعْلَمُهُ اللَّهُ “İçinizde olanı gizleseniz de gizlemesiniz de Allah onun farkındadır.”⁶⁵

2) *in*’i şartiyye’nin cevabı fiil veya isim cümlesi olurken; *lo*’i şartiyye’nin cevabı olumlu veya olumsuz mazi fiil olur.

وَأَنْ يُرِيدُوا أَنْ يُخَدَعُوا فَانْحَسِبْكَ اللَّهُ “Seni aldatmak isterlerse Allah sana yeter.”⁶⁶

⁶⁰ Nisâ 4/9.

⁶¹ Yûsuf 12/17.

⁶² Ebû Mâlik Gıyâs b. Gavs b. es-Salt el-Ahtal, *Divânü Ahtal*, nşr. Mehdi Muhammed Nâsüriddin, (Beyrut: Dârul kütübül ilmiyye, 1994),138.

⁶³ İbn Yaiş, *Şerhu’l-Mufasssal*, 5/105.

⁶⁴ En’am 6/15.

⁶⁵ Âl-i İmrân 3/29.

⁶⁶ el-Enfâl 8/62.

لَوْ كَانَ فِيهِمَا آلَ اللَّهِ لَفَسَدَتَا “*Yer ve gökyüzünde Allah’ın dışında başka yaratıcılar olsaydı yer ve gökler fesada uğrardı.*”⁶⁷

3) لَوْ in cevabında bazen ل olur. Cümle, olumlu olursa çoğunlukla ona ل dâhil olur. Ancak Cevap لم ile olumsuz olursa lam çoğunlukla bitişmez.⁶⁸ لَوْ in cevabında ise lam olmaz.

لَوْ شِئْنَا لَرَفَعْنَاهُ بِهَا “*Dileseydik onu bu ayetlerle yüceltirdik.*”⁶⁹
وَأِنْ تَعَدُّوا نِعْمَةَ اللَّهِ لَا تُحْصَوْهَا “*Allah’ın nimetini hesaplamaya cüret etseniz, hesabını yapamazsınız.*”⁷⁰

4) لَوْ cezmederken لَوْ cezmetmez.
وَأِنْ يَّمْسَسْكَ اللَّهُ بِضُرٍّ فَلَا كَاشِفَ لَهُ إِلَّا هُوَ “*Allah sana zarar verecek olsa onu onun dışında def edecek bulunmaz.*”⁷¹

وَلَوْ يُؤَاخِذُ اللَّهُ النَّاسَ بِظُلْمِهِمْ مَا تَرَكَ عَلَيْهِمْ مِنْ دَابَّةٍ “*Allah haksızlıkları yüzünden insanlara hemen ceza verseydi dünyada kimse kalmazdı.*”⁷²

5) لَوْ genellikle gerçekleşmesi mümkün ve şüpheli şeylerde kullanılırken لَوْ uzak ihtimaller veya imkânsız olan şeylerde kullanılır.⁷³

إِنْ تَجْتَنِبُوا كَبَائِرَ مَا تُنْهَوْنَ عَنْهُ نُكَفِّرْ عَنْكُمْ سَيِّئَاتِكُمْ “*Sizler nehyedildiğiniz günahların büyüklerinden sakınırsanız biz de sizin küçük günahlarınızı örteriz.*”⁷⁴

لَوْ كَانَ فِيهِمَا آلَ اللَّهِ لَفَسَدَتَا “*Yer ve gökyüzünde Allaha başka ilahlar olsaydı her ikisinin düzeni bozulurdu.*”⁷⁵

Görüleceği üzere لَوْ i şartiyye ile لَوْ i şartiyye şart cümlelerinde aynı işlevi görsele de aralarında şeklen veya anlam bakımından bazı farklılıklar söz konusudur.

1.2.1.1. لَوْ i Şartiyye’nin Hâlleri

لَوْ i şartiyye’nin hâllerini madde madde şöyle açıklamak mümkündür:

a) Şart bildiren لَوْ de aslanan kendisinden sonra fiil gelmesidir. Ancak bazen isim de gelebilir. Bu durumda mahzûf bir fiilin faili olur.⁷⁶ Hz. Ömer’in Ebû Ubeyde b. Cerrah’a dair şu sözü buna örnek verilebilir:

⁶⁷ Enbiya 21/22.

⁶⁸ Mustafa Fuad Ahmet, “İsti’mâlâtü lev”, *Mecelletü Mecma’u’l-Lugatü’l-Arabiyye*, 6 (December 1436/2014), 429.

⁶⁹ el-A’raf 39/176.

⁷⁰ en-Nahl, 16/18.

⁷¹ Yunus, 10/107.

⁷² Nahl 16/61.

⁷³ Ömer Faruk Paksu, *Arap Dilinin Temel Kâideleri*, (Kahramanmaraş: Kalkan Matbaacılık, 2017), 2/302.

⁷⁴ Nisa, 4/31.

⁷⁵ el-Enbiya 21/22.

⁷⁶ Mesut Muhammed Ziyad, *el-Müstaksâ*, s. 232.

“لو غَيْرِكَ قَالهَا يَا أبا عُبَيْدَةَ” “Keşke senin dışında biri onu deseydi Ey Ebû Ubeyde!”⁷⁷

b) Bu edatın diğer şart edatlarından farkı kendinden hemen sonra اَنَّ ile başlayan isim cümlesinin gelebilmesidir.⁷⁸ Bu durumda لو'in i'rabını nahivciler, haberi mahzup mübteda olarak i'rab etmişlerdir. Buna وَلَوْ أَنَّ مَا فِ ي الْأَرْضِ مِنْ شَجَرَةٍ أَقْلَامٌ⁷⁹ “Yeryüzünde bulunan ağaçların hepsi kalem olsa...” ve “Onlar sabretselerdi....”⁸⁰ gibi ayetler örnek verilebilir.

Şair Temîm b. Übey'in (öl. 80/689)⁸¹ şu beytinde de bu durumu görmez mümkündür:

ما أَطْيَبَ الْعَيْشُ لَوْ أَنَّ الْفَتَى حَجَرَ تنبو الحوادث عنه وهو مَلْمُومٌ

Gençlik, biriken hadiseleri (musibetler) uzaklaştıran bir taş olsa (baki kal-sa) yaşamak ne de hoş.⁸²

c) Bu edattan hemen sonra zamir gelebilir ve لو'in mübtedası olur:

لَوْ أَنْتُمْ تَمْلِكُونَ خَزَائِنَ رَحْمَةِ رَبِّي إِذَا لَأَمْسِكْتُمْ

“Rabbimin lütuf zenginlikleri sizlerin olsaydı o durumda sıkıca tutardınız.”⁸³

d) لو'in şart fiilinden sonra tekit amaçlı اِنَّ، اِنَّ، اِنَّ، اِنَّ، اِنَّ gezebilir. Bu duruma şu iki ayet örnek gösterilebilir:

وَلَوْ يَرَى الَّذِينَ ظَلَمُوا إِذْ يَرُونَ الْعَذَابَ أَنَّ الْقُوَّةَ لِلَّهِ جَمِيعًا

“Keşke zalimler azabı gördüklerinde gücün tamamıyla Allah'a ait olduğunu görebilseler.”⁸⁴

لَوْ أَنْتُمْ تَمْلِكُونَ خَزَائِنَ رَحْمَةِ رَبِّي إِذَا لَأَمْسَكْتُمْ خَشِيَةَ الْإِنْفَاقِ

“Rabbimin lütuf zenginlikleri sizlerin olsaydı o durumda sıkıca tutardınız.”⁸⁵

Şair Cerîr b. Atıyye'nin (öl. 110/728) şu sözünde olduğu üzere bazen de اِنَّ edatı gezebilir:

لَوْ شِئْتَ قَدْ نَفَعَ الْفَوَادِ بِشَرِيَّةٍ تَدَعِ الصَّوَادِي لَا يَجِدُنْ غَلِيلاً

İstersen bir içmeyle gönül kanabilir, susamışları çok susamış olarak da bırakabilirsin.⁸⁶

e) لو zikredilmiş veya mahzup da olsa bir cevaba ihtiyaç duyar. Bu durumda لو'in cevabı geçmiş zaman fiili veya başına ما ya da ما gelmiş muzari fiil olabilir. Cevabı olumlu olursa tekit amacıyla ل bitişebilir. Örne-

⁷⁷ Buhâri, “Tıp”, 30.

⁷⁸ Ürün, *Arapça'da Bağlaçlar*, 57.

⁷⁹ Lokman 31/27.

⁸⁰ Hucurât 49/ 5.

⁸¹ Muhadram şairlerdendir.

⁸² Mesut Muhammed Ziyad, *el-Müstaksâ*, s. 232.

⁸³ İsrâ 17/100.

⁸⁴ Bakara 2/165.

⁸⁵ İsrâ 17/100.

⁸⁶ İbn Manzûr, *Lisânü'l-Arab*, (Beyrut: Dâr-u Sâdir, ts.), 3/361 ve 8/445.

ğın, لَوْ نَشَاءُ جَعَلْنَاهُ حُطَامًا “Dileseydik onu çer çöp yapardık”⁸⁷ ayetinde şart muzâri cevap fiili mâzi olarak başında lam harfiyle beraber gelmiştir. Genellikle olumlu cümlelerde ل ile gelmesi esastır. Ancak olumlu cümlelerde ل bazen hafzedilebilir. لَوْ نَشَاءُ جَعَلْنَاهُ أَجَاجًا “İsteseek onu tuzlu yapardık”⁸⁸ ayetinde şart fiili muzari, cevap fiili ise başında lam hafzedilerek mazi olarak gelmiştir. وَلَوْ شَاءَ اللهُ لَذَهَبَ بِسَمْعِهِمْ وَأَبْصَارِهِمْ “Allah isteseydi şüphesiz gözlerini kör, kulaklarını sağır ederdi.”⁸⁹ ayetinde ise şart ve cevap fiili mazi olup cevap fiilinin başında ل gelmiştir. رَبِّ لَوْ شِئْتَ أَهْلَكْتَهُمْ مِنْ قَبْلِ وَآيَايَ “Ey Allah'ım! İsteseydin önceden onları ve beni öldürürdün!”⁹⁰ ayetinde ise her iki taraf da mazi olup cevap fiilinin başında ل yoktur.

Mütenebbî'nin (öl. 354/965) şu beytinde de لُو'in cevabında ل gelmiştir:

وَحَفِوْتُ قَلْبَ لَوْ رَأَيْتَ لَهَيْبِهِ ... يَا حَتِّي لَطَنَّتَ فِيهِ جَهَنَّمَ

*Ey sevgilim! Aşk ızdırabından kalbimin alevini görsen cehennemim kalbimde olduğunu sanırdın.*⁹¹

Olumlu cümlelerde لُو'in cevabında lam'ın hafzedilmesine Antere b. Şeddâ'da (öl. 614 [?]) ait şu beyit de bir misaldir:⁹²

لَوْ كَانَ يُدْرِي مَا الْمُحَاوِرَةُ اشْتَكَى وَلَكِنْ لَوْ عَلِمَ الْكَلَامَ مُكَلِّمَى

Antere, bu beytinde savaş meydanındaki atını “Tartışmayı bilseydi bana şikâyet ederdi. Konuşmayı bilseydi bana anlatırdı.” şeklinde tasvir etmiştir.

Şart fiili olumsuz olursa لُو'in cevabındaki fiil de olumsuz ve mazi olarak gelir. Bu durumda lam bitişebilir de bitişmeyebilir de. وَلَوْ شَاءَ اللهُ مَا اقْتَتَلَ “Allah dileseydi birbiriyle savaşmazlardı”⁹³ ayetinde ل gelmemişken; Osmanlı dönemi şairlerinden İbn Zâkûr'un (öl. 1120/1708) şu şiirinde لُو'in bitiştiğini görüyoruz:

وَلَوْ نُعْطِيَ الْخِيَارَ لِمَا اقْتَرَقْتَنَا وَلَكِنْ لَا خِيَارَ مَعَ اللَّيَالِي

*Bir seçenek verseydik bizden ayrılmazdın! Ancak gecelerle beraber bir seçim yoktur.*⁹⁴

f) Cevap cümlesinde لُو' dan önce te'kit edati olan إِذَا geçebilir. Kur'an'da iki ayette böyle gelmiştir:

قُلْ لَوْ كَانَ مَعَهُ آهَةٌ كَمَا يَقُولُونَ إِذَا لَا يَتَّبَعُوا إِلَى ذِي الْعَرْشِ سَبِيلًا

*“De ki onunla beraber -onların iddia ettikleri gibi- yaratıcılar olsaydı, o durumda bu yaratıcılar arşın rabbine varmak üzere yol ararlardı.”*⁹⁵

⁸⁷ Vâkıa 56/65.

⁸⁸ Vâkıa 56/70.

⁸⁹ Bakara 2/5.

⁹⁰ A'raf 7/155.

⁹¹ Mesut Muhammed Ziyad, *el-Müstaksâ*, 233.

⁹² Mesut Muhammed Ziyad, *el-Müstaksâ*, 233.

⁹³ Bakara 2/253.

⁹⁴ Abbas Abdullah Abbas, “Meânî lev beyne mu'cemiyyîn ve'n-nahviyyîn”, *Mecelletü'l-Câmiati'l-İslâmiyye*, 3/26 (Ağustos ts.)336.

⁹⁵ İsrâ 17/42.

لَوْ أَنْتُمْ تَمْلِكُونَ خَزَائِنَ رَحْمَةِ رَبِّي إِذًا لَأَمْسَكْتُمْ خَشْيَةَ الْإِنْفَاقِ

“Yaratanımın lütüf zenginliklerine siz malik olsaydınız o takdirde tükenir diye cimri kesilirdiniz.”⁹⁶

g) لو’ın cevabı ل’a bitişik isim cümlesi olarak gelebilir:

وَلَوْ أَنَّهُمْ آمَنُوا وَاتَّقَوْا لَمَثُوبَةٌ مِّنْ عِنْدِ اللَّهِ خَيْرٌ

“Şayet onlar, iman etseler ve Allahtan korksalardı, Allah katından çok daha hayırlı bir mükâfata kavuşacaklardı.”⁹⁷

Bazı nahivciler, لو’ın cevabında isim cümlesi gelemeyeceğini iddia ederek buradaki cevabın لو’ın cevabı değil mahzup bir kase’min cevabı olduğunu söylemişlerdir.⁹⁸

h) Bazen de لو’ın cevabına hem lam hem de fa harfi bitişebilir:

وَلَوْ شَاءَ اللَّهُ لَسَلَّطَهُمْ عَلَيْكُمْ فَلَقَاتَلُوكُمْ

“Allah isteseydi (düşmanları) üzerinize salardı da onlar sizinle vuruşurlardı.”⁹⁹

ı) لو edatının cevap cümlesinin başında فقد /فس/فسوف/ edatları gelebilir:¹⁰⁰

لو زارني لأخبرته/ لو زارني لما قلت له / لو زارني فسوف أقول له
rebiliriz.

i) Bazı durumlarda لو’ın cevabı şart fiilinin önüne geçebilir: وَلَا جُرْ الْآخِرَةِ “Ahiretin mükâfâtı daha büyüktür. Keşke bilselerdi!”¹⁰¹ Bu cümle’nin takdiri şöyledir: لو كانوا يعلمون أن أجر الآخرة أكبر

k) Bazı durumlarda لو’ın cevabı biliniyor veya hemen hatıra geliyorsa hafzedilebilir:

Mütenebbî’nin şu mısralarında لو’ın cevabı hafzedilmiştir:¹⁰²

أتى خَيْرُ الْأَمِيرِ فَقِيلَ كَرَوَا فَقُلْتُ نَعَمْ وَلَوْ لَحَقُوا بِشَاشٍ

Emir’in haberi geldi ve denildi ki: (düşmana) saldırdılar. Şâş şehrine gireseler bile evet dedim.¹⁰³

Cümlede çokça kullanılan durumlardan biri de لو’ın cevabı bilinen meşhur bir şeyse şu ayette olduğu gibi cevabı hafzedilebilir.¹⁰⁴

وَلَوْ أَنَّ قُرْآنًا سُيِّرَتْ بِهِ الْجِبَالُ أَوْ قُطِعَتْ بِهِ الْأَرْضُ أَوْ كَلِمَ بِهِ الْمَوْتَى

“Dağların kendisiyle oynatıldığı, yeryüzünün parçalandığı veya ölülerin

⁹⁶ İsrâ 17/100.

⁹⁷ Bakara 2/103.

⁹⁸ Abbas Abdullah Abbas, “Meâni lev beyne mu’cemiyîn ve’n-nahviyyîn”, 336.

⁹⁹ Nisâ 4/90.

¹⁰⁰ Ahmet Yüksel, *Arapça’da Bağlaçlı Cümle Yapıları*, (Samsun: Üniversite Yayınları, 2019), 153.

¹⁰¹ Nahl 16/41.

¹⁰² Mesut Muhammed Ziyad, *el-Müstaksâ*, s. 233.

¹⁰³ Şâş: Mâverâünnehr’de bir belde.

¹⁰⁴ Zemahşerî, *el-Keşşâf*, 4/466.

dile geldiği bir Kur'ân bulunsaydı.”¹⁰⁵ Yukarıdaki ayette hazfedilenin takdiri لكان هذا القرآن (yine bu Kur'an olurdu) şeklindedir.

1.2.2. لو'in Temenni Bildirmesi

Arapçada cümle haber ve inşâ olarak iki kategoride ele alınır. İnşâ cümleleri de kendi içinde talebî inşâ ve gayr-ı talebî inşâ olarak iki kısımda değerlendirilir. Talep cümlelerinden oluşan talebi inşâ ise, temenni, nidâ, istifham, emir, nehiy şeklinde beş kısımdan meydana gelir.¹⁰⁶

Sözlükte “istemek, bir şeyin gerçekleşmesini ummak, kişinin kendisinde de olmasını dilemek”¹⁰⁷ anlamına gelen temenni, terim olarak “vuku bulması olanaksız veya çok zor olması nedeniyle ümit edilmeyen bir şeyin talep edilmesi”¹⁰⁸ olarak tanımlanır. Arap dilinde temenniyi ifade etmek için kullanılan başlıca edatlar لو، لعل، ليت، هل، edatlarıdır.¹⁰⁹

Gerçekleşmesi zor ama mümkün veya imkânsız olan şeyler de temenninin konusu olabilir. Buradaki işin mümkün veya imkânsız olduğunu ifade etmek için farklı edatlar kullanılır. Örneğin; “Kâfir, keşke toprak olsaydım”¹¹⁰ ayetinde artık gerçekleşmesi mümkün olmayacak bir durum “Bari, keşke, n'olaydı, ne olurdu” anlamına gelen ليت edatıyla ifade edilmiştir. “Merhamet edilmeniz için Kur'an kıraat edildiğinde ona kulak verin ve susun.”¹¹¹ ayetinde ise gerçekleşmesi mümkün olan şey teraccî¹¹² edatı olan لعل ile dile getirilmiştir.

فَهَلْ لَنَا مِنْ شُعَاعٍ فَيَشْفَعُوا لَنَا أَوْ نُرَدُّ فَنَعْمَلْ غَيْرَ الَّذِي كُنَّا نَعْمَلُ

“Keşke bize aracılık edecek aracılarımız olsa veya geri dönsék de yapmadığımız güzel davranışları yapsak!”¹¹³ mealindeki ayette هل edatı soru olarak gelse de burada هل edatı temenni bildirir. Daha etkileyici bir anlatım için soru edatı tercih edilmiştir.

لو olması zor veya imkansız şeyleri talep etmek için kullanılan temenni edatı olarak kullanılır.¹¹⁴ Bunun delili bu tür yerlerde temenni edatı olan

¹⁰⁵ Râd 13/31.

¹⁰⁶ el-Şazvîni, *et-Telhîs fî ulûmi'l-belâga*, Şrh. Abdurrahmân el-Berkûkî, Dâru'l-kitâbi'l-Arabî, Beyrût, 1992, 151-174; et-Teftâzânî, *el-Mutavvel*, 216; es-Sekkâkî, İbn Ya'kûb Yûsuf b. Ebi Bekr Muhammed b. Ali, *Miftâhu'l-ulûm*, Dâru'l-kutubi'l-ilmîyye, Beyrût, 1987, 302; es-Suyûtî, *el-İtkân*, 1/891.

¹⁰⁷ İbrahim Enis vd., *el-Mu'emu'l-vasît*, 927.

¹⁰⁸ Bkz. İbn Manzur, *Lisanü'l-Arab*, 15/294; Muhammed Muhyiddin Abdülhamîd, *Tuhfetü's-seniyye*, (Dimeşk: Mektebetü Dâru'l-Fecr, ts.), 99; Kayapınar, “Belâğatta Temenni Üslubu”, 168.

¹⁰⁹ Bkz. Sekkâkî, İbn Ya'kûb Yûsuf b. Ebi Bekr, *Miftâhu'l-ulûm*, (Beyrut: Dâru'l-kütübü'l-ilmîyye, 1987), 305; Teftâzânî, Sa'düddin Mes'ûd b. Fahriddin Ömer b. Burhâniddin, *el-Mutavvel*, (Matba'a-i 'Amire, 1309); 204; Süyûtî, *el-İtkân fî ulûmi'l-kur'ân*, (Beyrut: Dâru İbni Kesîr, 1993), II/895.

¹¹⁰ Nebe' 78/40.

¹¹¹ A'râf, 7/204.

¹¹² Bkz. M. Çelen, *Arapça'da Edatlar*, İstanbul 1991, s. 243

¹¹³ A'râf 7/53.

¹¹⁴ Sa'düddin Mes'ûd b. Fahriddin Ömer b. Burhâniddin et-Teftâzânî, *Muhtasarü's-sa'd şerhu telhisi kitâb-i Miftâhi'l-ulûm*, thk. Abdulhamid Hindâvî, (Beyrut: el-Mektebetü'l-Asriyye, 2013), 194.

لَيْتْ'nin yerine mana olarak لَوْ'nun uygun düşmesidir. “keşke bana uğrasan da benimle sohbet etsen!” anlamındaki cümlede لَوْ'nun yerine لَيْتْ koyduğumuzda aynı manayı alabiliyoruz.

“Keşke dünyaya tekrar dönebilsek de müminlerden olsak!”¹¹⁵ ayetinde لَوْ derin pişmanlıkla beraber gerçekleşmesi imkânsız bir iş temenni edilmektedir. Bu yönüyle temenni edilenin değerli bir iş olduğunu anlıyoruz.¹¹⁶

Şair Mühelhil b. Rebîa'nın (öl. 525) ölen kardeşine ağıt yaktığı bir beytinde bu edat şöyle geçer:¹¹⁷

فَلَوْ نَبَشَ الْمَقَابِرُ عَنْ كَلَيْبٍ فَيَخْبِرُ بِالذَّنَائِبِ أَيُّ زَيْرٍ

Keşke Kuleybin kabirleri soyulsa da herhangi bir çapkın (kendini kastediyor) Zenaib'e bunu bildirse!

Bu şiirde لَوْ edatıyla gerçekleşmesi zor ancak mümkün bir şey temenni edilmektedir.

Kur'an'da birçok ayette لَوْ edatının temenni anlamında kullanıldığı görülmüştür:

“فَالَّذِينَ اتَّبَعُوا لَوْ أَنَّ لَنَا كَرَّةً فَنَتَبَرَّأُ مِنْهُمْ كَمَا تَبَرَّأْنَا مِنْهُمْ كَمَا تَبَرَّأُوا مِنَّا” (fasıklara) tabi olanlar şöyle söylenirler: *Keşke bir kere daha bize fırsat verilse de onların bizden beri oldukları gibi biz de onlardan beri olsak!*¹¹⁸ ayetinde kötülere uyanlar, Allah'a itaat etmek ve kendilerini saptıranlardan uzak durmak için dünyaya geri dönmeyi temenni ederler; ancak bu imkânsız bir taleptir. Bu ayette temenninin imkânsızlığı o kadar büyük ki bu temenni derin bir pişmanlık bağlamında ifade edilmiştir.

“Keşke sizi alt edecek bir gücüm olsa!”¹¹⁹ Hud suresinde geçen bu ayette ise evine gelen misafirlerini isteyen azgın kavmine karşı Lut (as), misafirlerini o kötü fiilden korumak için elinde olmayan ve o anda sahip olamayacağı bir güce sahip olmayı temenni etmektedir. Kavminden onları koruyamayacağını anladığında temennisini bu edatla ifade etmiştir. Bu temenni endişe bağlamında gelmiştir. “تَقُولُ حِينَ تَرَى الْعَذَابَ لَوْ أَنَّ لِي كَرَّةً فَأَكُونَ” *Azapla yüzleştiğinde: “Keşke bir kere daha geri dönsen de iyilik edenlerden biri olsam!”* “*der.*”¹²⁰ ayetinde ise kâfir çetin azabı gördüğünde dünyaya tekrar geri dönmeyi ve muhsinlerden olmayı temenni eder. Ama bu artık imkânsızdır.

Görüldüğü üzere لَوْ edatı hem ayet hem de Arap şiirinde temenni anla-

¹¹⁵ Şuarâ 26/102.

¹¹⁶ Celâleddin Muhammed b. Abdurrahman el-Kazvîni, *et-Telhîs fî 'ulûmi'l-belâga*, şrh. Abdurrahman el-Berkûkî, (Dâru'l-Fikri'l-'Arabî, 1932), 152.

¹¹⁷ Mesut Muhammed Ziyad, *el-Müstakâsâ*, s. 233.

¹¹⁸ Bakara 2/167.

¹¹⁹ Hûd 11/80.

¹²⁰ Zümer 39/58.

mında kullanılmakta olup bazı yerlerde gerçekleşmesi zor ama mümkün bazı yerlerde ise imkânsız şeyler temenninin konusu olduğu söylenebilir.

1.2.3. 'lo'in Master Harfi Olması

Arapçada master harfleri لو، ما، كي، أن، اُنْ'dir.¹²¹

¹²² "Sadece Allah'a inandığımızdan dolayı bizden intikam alıyorsunuz."

¹²³ "Ona kavuşacağımızı bilin!"

إِنَّ الَّذِينَ يُضِلُّونَ عَنْ سَبِيلِ اللَّهِ لَهُمْ عَذَابٌ شَدِيدٌ بِمَا نَسُوا يَوْمَ الْحِسَابِ¹²⁴

"Hesap gününü unutmaları sebebiyle Allah'ın yolundan saptıranlar için şiddetli bir azap vardır."

"İnkâr edenler müslüman olmayı çokça isteyecekler."¹²⁵

"Sana saygılı olmaları için insanlara saygılı ol"

Yukarıdaki cümlelerde geçen لو، ما، كي، اُنْ harfleri, kendilerinden sonra gelen fiillere, اُنْ ise isim cümlesine master anlamı kazandırmıştır.

لو edatı mazi veya muzari fiilin başına gelerek nasbetmeyen master harfi olur. Bunun göstergesi cümle içerisinde اُنْ'ı masdariyye'nin yerine konulabilmesidir. Mana ve üslup bozulmaz. Bu haliyle master harfi olan اُنْ'ın müradifidir. Kendinden sonra gelen cümle masterla tevil edilir ve cümledeki yerine göre irab yapılır. Master harfi olduğunda çoğunlukla أَحَبُّ، يُحِبُّ، تَمَنَّى gibi temenni bildiren fiillerden sonra gelir.¹²⁶ وِدَدْتُ edatının öncesinde temenni fiili olarak mazi de muzari fiil de gelebilir. أَوْدُّ لَوْ أَشَارَكَكَ فِي عَمَلٍ نَافِعٍ cümlesi maziye örnektir. Muzari de gelebilir. Ancak, öncesinde emir fiili gelmez. لو'ı masdariyyeden hemen sonra gelen mazi olsun muzari olsun fiilin zamanı gelecek zaman olur.¹²⁷

Bu çeşit 'lo'in cevabı yoktur. Bazı nahivciler 'lo'ı master harflerinden saymamışlardır. Bu diltçiler, ayet ve şiirlerde geçen 'lo'e şart anlamı vererek tevil etmişlerdir.¹²⁸

Birçok ayette bu edatın يَوْدُ fiilinden sonra gelerek master manasında kullanıldığı görülür:

يَوْدُ الْجُرْمِ لَوْ يَفْتَدِي مِنْ عَذَابِ يَوْمَئِذٍ بِنَبِيِّهِ وَصَاحِبَتَيْهِ وَأَخِيهِ وَفَصِيلَتِهِ الَّتِي تُنْفِيهِ وَمَنْ فِي الْأَرْضِ جَمِيعًا

¹²¹ Galâyini, *Câmi'u'd-durûsi'l-Arabîyye*, 626; Antâki, *el-Minhâc*, 198, 203, 292, 316, 324.

¹²² Mâide 5/59.

¹²³ Bakara 2/223.

¹²⁴ Sâd 38/26.

¹²⁵ Hicr 15/2.

¹²⁶ Mesut Muhammed Ziyad, *el-Müstaksâ*, 233.

¹²⁷ Abbas Hasan, *en-Nahvu'l-vâfi*, Kahire: Dâru'l-me 'ârif, ts. 27.

¹²⁸ Bk. Abdullah b. Abdurrahman İbn Akil , thk. Abdulhamid Muhammed Muhyiddin, *Şerhu İbn-i Akil alâ Elfiyeti İbn Malik*, 2/389.

“Günahkâr, o günün cezasından emin olmak için çocuklarını, hanımını, kardeşlerini, sığındığı ailesini ve dünyada olanların hepsini feda etmek ister.”¹²⁹

يُودُ أَحَدَهُمْ لَوْ يُعَمَّرُ أَلْفَ سَنَةٍ “Onlardan her kimse bin yıl yaşamayı arzular.”¹³⁰
رَبِّمَا يُودُ الَّذِينَ كَفَرُوا لَوْ كَانُوا مُسْلِمِينَ “Kâfirler belki de Müslümanlardan olmayı isterler.”¹³¹

وَدَّتْ طَائِفَةٌ مِّنْ أَهْلِ الْكِتَابِ لَوْ يُضِلُّوكُمْ “Ehli kitaptan bir grup sizi saptırmayı ister.”¹³²

وَدَّ كَثِيرٌ مِّنْ أَهْلِ الْكِتَابِ لَوْ يَرُدُّوكُمْ مِّنْ بَعْدِ إِيمَانِكُمْ كُفَّارًا “Ehli kitaptan çoğu iman ettikten sonra Kâfir olarak küfre dönmenizi isterler.”¹³³

يَوْمَئِذٍ يُودُّ الَّذِينَ كَفَرُوا وَعَصُوا الرَّسُولَ لَوْ تُسَوَّىٰ بِهِمُ الْأَرْضُ
“O gün kâfirler ve resule isyan edenler yerle bir edilmeyi isterler.”¹³⁴

Şiirlerde de *لو* masdar anlamında kullanılmış olup buna şu beyti örnek olarak verebiliriz:

وَدَدْتُ وَدَادَةً لَّوْ أَنَّ حَظِّي مِنَ الْخُلَّانِ أَنْ لَا يَصْرِمُونِي
Şansıma! Beni terk etmeyen dostların olmasını çok sevdim (istedim)¹³⁵

Örneği az da olsa temenni ifade etmeyen fiillerle de gelebilir. Müşriklerden Nadr b. Hâris’in (öl. 2/624) kızı Kuteyle’nin şu beytinde *لو*’den sonra temenni bildirmeyen başka bir fiil gelmiştir:¹³⁶

مَا كَانَ ضَرْكَ لَوْ مَنَّتَ وَرَبِّمَا مَنَّ الْفَتَىٰ وَهُوَ الْمَغِيطُ الْمُحْتَقُ
Senin iyilik etmen sana zarar vermez. Bazen kişi çok kızdırıldığı halde de yardım edebilir.

Kendinden önce temenni bildirmeyen fiil de gelebileceğine diğer bir örnek şu beyit verilebilir:

وَرَبِّمَا فَاتَ قَوْمًا جَلَّ أَمْرُهُمْ مِنَ التَّائِبِي وَكَانَ الْحَرَمُ لَوْ عَجَلُوا
Nice kavmin büyük işleri teenni sebebiyle gelip geçti, başarı acele etmelerindeydi.¹³⁷

Yukarıdaki ayet ve şiirlerde görüldüğü üzere *لو* edatı mastar manasında kullanılmaktadır.

¹²⁹ Meâric 70/ 1114-.

¹³⁰ Bakara 2/96.

¹³¹ Hicr 15/2.

¹³² Âl-i İmrân 2/69.

¹³³ Bakara 2/109.

¹³⁴ Nisâ 4/42.

¹³⁵ Bkz. İbnü'l-Enbârî, *Şerhü'l-Mufaddaliyât*, Câmîu'l-Kütübü'l-İslamiyye, 1/5, Mesûd Muhammed Ziyad, *el-Müstaksâ*, 233.

¹³⁶ Mustafa Fuad Ahmed, “İsti'mâlâtü lev”, 445.

¹³⁷ Muhammed Hasan Şürrâb, *Kitabu şerhü'ş-şevâhidi'ş-şer'iyye fi emâti kütübî'n-nahviyye*, Beyrut: Müessesü'tü'r-risale, (1427/2007) 1. Basım, 2/283.

1.2.4. Arz Harfi olarak لو Edatı

Talep üsluplarından biridir. هَلَا manasındadır. Arz, “birini bir şey yapmaya ve yapmamaya nazik ve kibarca isteklendirmek” demektir.¹³⁸ Buna Lütfen kelimesini karşılık gösterebiliriz. Rica manası taşır. Arz edatları dört tanedir: لو، أما، هَلَا، أَلَا.¹³⁹ Bu edatlar gerçekleşmemiş şeylerin gerçekleşmesini istemek amacıyla muzari fiille birlikte kullanılır ve muzari fiilin zamanını gelecek zamanla sınırlandırır. Bu edatların i'rabdan mahalleri yoktur. Fiillere dâhil olduklarında arz ifade ederler. لو، arz edatı olduğunda cevabı yoktur. لو'den sonra gelen fâ harfi, fa-i sebebiye olmasından dolayı muzari fiil nasb olur. Çünkü arz bir çeşit taleptir. Buna şu örnekler verilebilir:

«Lütfen bize gelseniz de bizimle otursanız.» لو تَأْتِي عِنْدَنَا فَتَجْلِسْ مَعَنَا

«Lütfen konaklasanız da yerseniz!» لو نَزَلْتَ فَأَكَلْتَ

«Yanımızda misafir olsan da bir hayır elde etsen»¹⁴⁰ لو تَنْزُلُ عِنْدَنَا فَتُصِيبُ خَيْرًا

«Spor yapsanız da bedeniniz sağlıklı olsa ya» لو تُمَارِسُ الرِّيَاضَةَ فَيَصِحُّ بَدَنُكَ

«Şahitliği gerektiği gibi yapsaydın ya!» لَوْلَا تَأَدِّي الشَّهَادَةَ عَلَيَّ وَجْهَهَا

Kur'anda da bu edatın هَلَا manasında arz anlamında kullanıldığı ayetler vardır:

لَوْ مَا تَأْتِينَا بِالْمَلَكَةِ أَنْ كُنْتَ مِنَ الصَّادِقِينَ

«Doğrulardan biriysen bize meleklerle gelsen ya!»¹⁴¹

Bu ayetteki لَوْ مَا تَأْتِينَا هَلَا manasındadır. لو arz anlamında kullanılmıştır.¹⁴²

رَبِّ لَوْ لَا أَخَّرْتَنِي إِلَىٰ أَجَلٍ قَرِيبٍ فَأَصَّدَّقَ وَأَكُنَّ مِنَ الصَّالِحِينَ

«Allah'ım! Bana biraz daha ömür versen de cömertçe tasadduk etsem ve iyi kimselerden biri olsam!»¹⁴³ ayetinde de pişmanlıktan kaynaklı bir istek lo edatı kullanılarak arz üslubuyla ifade edilmiştir.

Şu şiirde de arz anlamında kullanılmıştır:

يَا ضَيْفَنَا لَوْ زُرْتَنَا لَوْجَدْنَا نَحْنُ الضُّيُوفُ وَأَنْتَ رَبُّ الْمَنْزِلِ

*Ey Misafirimiz! Bizi ziyaret etsen de sanki biz misafir sen ev sahibi gibi bizi bulsan!*¹⁴⁴

1.2.5. 'in Vasliye Harfi Olması

لو bazen de vasliye edatı olur. Bu durumda hal vâv'ından sonra gelir. Bu yönüyle cümlelerin başında gelen 'in vasliyye gibidir. Taklîl (azlık) ifa-

¹³⁸ Mustafa el-Galâyîni, *Câmiu'd-durûsi'l-Arabiyye*, (Kahire: Dâru'l-Hadis, 2005), 624.

¹³⁹ Galâyîni, *Câmiu'd-durûsi'l-Arabiyye*, 624, Antâki, *el-Minhâc*, 189, 315.

¹⁴⁰ Antâki, *el-Minhâc*, 315.

¹⁴¹ Hier 15/7.

¹⁴² Muhammed Tayyib İbrahim, *İ'râbu'l-Kur'an*, (Beyrut: Dâru'n-Nefâis, 2002), 262.

¹⁴³ el-Münâfikûn 63/10.

¹⁴⁴ el-Mübârek İbn Halil el-Hâznûdâr el-Bedri el-Mûsulî, *Edebü'l-mulûki bi'l-aal*, thk. Şeyh Kesruvî Hasan, Beyrut: Daârü'l kütübül ilmiyye 1971, 2/95.

de eder. Taklîl için vasıl harfi olarak kullanıldığında ameli ve cevabı yoktur. Kendinden önce و gelmesi halinde إِنَّ edatında olduğu gibi bağlaç şart bağlacı olmaktan çıkar, vasl (ulama) edatı olur. Sözü söze katmak, manayı kuvvetlendirmek, zor olanı başarmak ve azlık manası ifade etmek için gelir. Öyle ki cümlede إِنَّ'nin yerine *lev* konulması mana ve üslubu değiştirmez. Buradaki *لو*'e zâid *لو* de denir. Bu durumda bağlaç öncesine farz, sonrasına ehemmiyetsizlik ve çaresizlik anlamı katar. “-se, -sa, -de, -da -olsa bile, isterse” gibi anlamlar verir. Şu örneklerde *لو* edatı vasliyye anlamında kullanılmıştır:

“Garip kişi gözü görse de kördür.” الغريب أعمى ولو كان بصيرا
 “Arkadaşı ateşte de olsa koru”¹⁴⁵ حافظ على الصديق ولو في الحريق

Aşağıda geçen ayetlerde *لو*, vasliyye anlamında olup manayı kuvvetlendirmek için gelmiştir:

“Kâfirler istemese de Allah nurunu

tamamlayacaktır.”¹⁴⁶

يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا كُونُوا قَوَّامِينَ بِالْقِسْطِ شُهَدَاءَ لِلَّهِ وَلَوْ عَلَىٰ أَنفُسِكُمْ أَوِ الْوَالِدِينَ وَالْأَقْرَبِينَ

“Ey Müminler! Allah için şahitler olarak nefsiniz, anne babanız ve akrabalarınız aleyhine bile olsa adaleti ayakta tutan kimseler olun.”¹⁴⁷

“Mazeretler ileri sürse de insan kendi kendinin şahididir.”¹⁴⁸

“Eğer akıllarını kullanmıyorlarsa sağirlara sen mi duyuracaksın”¹⁴⁹

“Eğer görmüyorlarsa körlere sen mi doğru yolu göstereceksin?”¹⁵⁰

“Mü'min bir cariye hoşunuza gitse bile bir müşrikten daha hayırlıdır.”¹⁵¹

Hadislerde de *لو*'i vasliyye üslubu taklîl için çokça kullanıldığını görüyoruz:

“Hz. Peygamber (sav), bir sahabeye بَشَاءَ “Bir koyun bile olsa evlilik yemeği dağıt”¹⁵² buyurmuştur. Osmanlı âlimi Akkirmânî (öl. 1174/1760),

¹⁴⁵ Ahmed b. Muhammed el-Meydâni, *Mecmau'l-emsâl*, thk. Muhammed Fadl İbrahim, (Kahire: Matbaatü İsa el-Bâbi, 1978), 1/361.

¹⁴⁶ Saf 61/8.

¹⁴⁷ Nisâ 4/135.

¹⁴⁸ Kıyâme 75/14-15.

¹⁴⁹ Yunus 10/42.

¹⁵⁰ Muhammed Tayyib İbrahim, *İ'rabu'l-Kur'an*, 213-214.

¹⁵¹ Muhammed Tayyib İbrahim, *İ'rabu'l-Kur'an*, 213-214.

¹⁵² İbn Mâce, *es-Sünen*, “Nikâh”, 24; Tirmizî, *Sünen*, “Nikâh”, 10.

bu hadiste geçen لو edatının isteklendirme konusunda mübalağa kasdıyla kullanılan “vasliyye” edatı olduğunu söylemektedir.¹⁵³

أتَقُوا النَّارَ وَلَوْ بِشِقِّ تَمْرَةٍ “Bir hurmanın yarısıyla da olsa cehennemden sakının.”¹⁵⁴ Burada azlığından dolayı bir hurmanın yarısı sadaka olarak verilmez. Daha fazlası verilir. Burada kişi, mali durumuna göre sadaka vermeye teşvik edilmektedir. Dolayısıyla لو taklil için gelmiştir. Cüveynî (öl. 478/1085), yukarıdaki hadiste olduğu gibi لو'in bazen taklil için kullanıldığını söylemektedir.¹⁵⁵

الْتَمَسَ وَلَوْ حَاتِمًا مِنْ حَدِيدٍ “Demirden bir yüzük de olsa bul.”¹⁵⁶ Değersizliğinden dolayı mehir için demir yüzük verilmez. Ancak bu edatla, az da olsa mehir için bir şeyler verilmesi gerektiği ifade etmek için kullanılmıştır.

رَدُّوا السَّائِلَ وَلَوْ بِظَلْفٍ مُحْرَقٍ “Dilenciye yanmış bir toynağın verilmesi istenilen bir şey değildir. Ancak değeri az da olsa isteyene bir şeyler vermenin ve onu boş göndermemenin önemine işaret etmek için bu ifade kullanılmıştır. Öte yandan taklil için getirilen bu örneklerin tamamının cevabı hazfedilmiş إِنَّ manasına, şart edatı olduğunu söyleyen nahiv âlimleri de vardır.¹⁵⁸

SONUÇ

لو cezmetmeyen şart edatlarından olup şart ve cevap cümlelerini birbirine bağlaması açısından ta'lik ifade eder. Ta'lik ifade eden لو'in nahivcilerin çoğunluğuna göre iki tür kullanımı vardır: Mazide ta'lik (ilişki kurma) için olması durumunda imtinâ ifade eder. Gelecekte ta'lik için olması halinde ise şart ifade eder.

Sibeveyhi, İbn Mâlik, Şevbin gibi birçok nahivci bu edatı farklı tanımlamalarına rağmen aralarında bariz bir farklılık yoktur. Kendisinde sebep ve müsebbeb ilişkisi olan şeylerde لو'i imtinâiyye'nin cevabının zorunlu olarak şarta bağlı şekilde geldiği konusunda nahivciler aynı görüşü ifade etmişlerdir.

لو edatının cevap cümlesinin başında ل/فقد/ل/فسوف/فقد/ل gibi harf ve edatlar gelebilir. لو'i imtinâiyye'nin cevabının لا ile menfi olarak gelmesi caizdir. لو'i imtinâiyye'den sonra ve cevabında isim cümlesinin gelmesi az karşılaşılan bir durumdur.

¹⁵³ Hasan Alkan, *Akkirmânî'nin Hadis Şerh Metodu-Şerhu'l-ehâdisi'l-erba'ın Adlı Eseri Özelinde*, (Antalya: Akdeniz Üniv. , Sosyal Bilimler Ens. , Yüksek Lisans Tezi, 2015), 76.

¹⁵⁴ Mehmet Emin Özavşar vd., *Hadislerle İslam*, (Ankara: DİB Yayınları, 2014), 2/484.

¹⁵⁵ Ebu'l-Meâli Abdullah b. Yusuf Cüveynî, *el-Burhan fî usûli fîkîh*, thk. Muhammed Hasan Edib, (y.y. 1999), 1/143.

¹⁵⁶ Müslim, “Nikâh”, 1628, 78: 1114, Tirmizî, “Nikâh”, 23.

¹⁵⁷ İbn Hişam, *Muğni'l-lebib*, 1/276; Bkz. Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, 45/441 (No 27451).

¹⁵⁸ Paksu, *Arap Dilinin Temel Kâideleri*, 2/301.

Bu edatın manası ve çeşidinin belirlenmesinde bağlamın önemli bir yeri vardır. Bağlamını ve bulunduğu cümlelerin gidişatını görmeden şartiyye, masdariyye, temenni, arz veya vasliyye mi olduğuna karar verilemez. Bununla beraber çeşidini net olarak belirlemede nahivciler arasında da ihtilaf söz konusudur.

و edatı önce ve sonrasının takdir edilip hazfedilmesi veya cevabının öne geçmesi açısından belagi bir yönü vardır. Bu durum çok az edatta bulunan bir özelliktir.

و edatı, fiillere veya isimlere has edatların aksine lafza değil manaya dayanır. Bazen cezmetmediği halde şart anlamı verir; bazen de nasb etmeyip cümleye temenni manası katar. Taklil edatı olduğu zamansa hem lafza hem de manaya etki eden bir edattır.

Kur'an ve Arap şiirinde çoğunlukla şart manasında kullanılmıştır. Temenni edatı olarak da Kur'an-ı Kerim ve Arap şiirlerinde önemli oranda kullanıldığını görmekteyiz. Az da olsa masdar edatı olarak kullanımına rastlayabiliyoruz. Bunun yanında sözü söze eklemek ve manayı takviye için taklil ifade eden vasıl edatı olarak kullanımı da yaygındır. Arapçada talep üsluplarından biri olan ve birinden bir şeyi nazikçe talep etmek anlamındaki arz üslubunda da az da olsa bu edat kullanılmaktadır.

و'in cevabının bazen hazfedilmesi bazen takdir edilmesi bazen de fiilin önüne geçmesi (takdim) gibi durumları söz konusudur.

Şart bildiren و edatından sonra fiil gelmesi esastır. Ancak bazen isim de gelebilir. Bu durumda mahzuf bir fiilin faili olur. و edatından hemen sonra اء ile başlayan bir isim cümlesi de gelebilir.

و zikredilmiş veya mahzuf da olsa bir cevaba ihtiyaç duyar. Cevabı olumlu olursa cevap fiiline genellikle ل bitişir. Olumsuz olursa bitişmemesi daha yaygın bir kullanımdır.

KAYNAKÇA

Abbâs Abdullah Abbâs. "Meânî Lev beyne Mu'cemiyyîn ve'n-Nahviyyîn". *Mecelletü'l-Câmiati'l-İslâmiyye*. Medine: 3/26 (Ağustos ts.), 324-350.

Ahtal, Ebû Mâlik Gıyâs b. Gavs b. es-Salt, *Dîvânü Ahtal*, nşr. Mehdi Muhammed Nâsuriddin, Beyrut: Dâru'l-Kütübü'l-İlmiyye, 1994,138.

Alkan, Hasan. *Akkirmânî'nin Hadis Şerh Metodu-Şerhu'l-ehâdîsi'l-erba'in Adh Eseri Özelinde*. Antalya: Akdeniz Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, 2015.

Antâkî, Muhammed. *el-Minhâc*. İstanbul: Tebliğ Yayınları, 1985.

Cüveynî, Ebu'l-Meâli Abdullah b. Yûsuf. *el-Burhân fî usûli'l-fikh*. thk. Muhammed Hasan Edîb. y.y., 1999.

- Çağmar, M. Edip. "Kelime Çeşidi olan Harfin Tanımına ve Özelliklerine Eleştirel bir Yaklaşım". AUİFD, 43 (2002/2), 391-403.
- Durmuş, İsmail. "Harf". *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*. 16/158-163. İstanbul: TDV Yayınları, 1997.
- Galâyîni, Mustafa. *Câmiu'd-durûsi'l-Arabiyye*. Kahire: Dâru'l-Hadîs, 2005.
- Hacibekiroğlu, Abdullah. *Arap Dilinde Edatların Cümle İçinde Kurduğu Anlamsal İlişkiler*. Ankara: Yıldırım Beyazıt Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Doktora Tezi, 2015.
- Halil b. Ahmed. *Kitâbu'l-Ayn*. Beyrut: Dâru'l-Kütübî'l-İlmiyye, 2003.
- Hasan, Abbas. en-Nahvu'l-vâfi. Kahire: Dâru'l-Me'ârif. 9-10. Basım. ts.
- Hassân, Temmam, *el-Lügatü'l-'Arabiyye Ma'nâhâ ve Mebnâhâ*, Mağrib: Dâru's-Sakâfe, 1994.
- İbn Akîl, Muhammed Muhyiddîn Abdulhamîd el-Mısri. *Şerhu İbn Akîl 'alâ Elfiyyeti İbn Mâlik*. thk. Muhammed Muhyiddîn Abdulhamîd. Kahire: Dâru't-Türâs, 1980.
- İbn Cinnî, Ebü'l-Feth Osmân el-Mevsilî el-Bağdâdî. *el-Hasâis*. thk: Muhammed Ali Neccâr. 3 Cilt. Heyetü'l-Mısriyyetü'l-Âmme li'l-Kitâb, 1376.
- İbn Cinnî, Ebu'l-Feth Osman. *el-Luma' fi'l-'Arabiyye*. thk. Semih Ebü Muğlî. Amman: Dâru'l-Mecidlâvî li'n-Neşr, 1988.
- İbn Dureyd, Ebü Bekr Muhammed b. Hasan. thk. Remzi Münir Ba'lebekkî. *el-Cemheratü'l-lüga*. Beyrut: Dâru'l-İlim li'l-melâyîn, 1987.
- İbn Fâris, Ebu'l-Hüseyn Ahmed. *es-Sâhibî fi Fikhi'l-Lugati'l-Arabiyye ve Mesâilihâ ve Suneni'l-Arab fi Kelâmihâ*. thk: Ömer Faruk et-Tabbâ, Beyrut: Mektebetü'l-Meârif, 1993.
- İbn Fâris, Ebü'l-Hüseyn Ahmed b. Fâris b. Zekeriyâ. thk. Abdüsselam Muhammed Harun. *Mu'cemü mekâyisi'l-lüga*. 7 Cilt. Dâru'l-Fikr, 1979.
- İbn Kayyim el-Cevziyye, Ebü Abdillâh Şemsüddîn Muhammed b. Ebî Bekr. *Bedâiu'l-Fevâid*. Beyrut: Dâru'l-Kitabi'l-Arabî, ts.
- İbn Hişam el-Ensârî el-Mısri, *Muğni'l-lebîb*, Kahire: Mektebetü'l-Âdâb, 2009.
- İbn Mâce, Ebü Abdillâh Muhammed b. Yezîd. *es-Sünen*. nşr. Salih b. Abdülaziz b. Muhammed. Riyad: Dâru's-Selam, 1999.
- İbn Manzûr, Ebü'l-Fazl Cemâlüddîn Muhammed b. Mükerrrem b. Ali b. Ahmed el-Ensârî. *Lisânü'l-Arab*, Beyrut: Dâr-u Sâdır, ts.
- İbn Yaîş, Ebü'l-Bekâ Muvaffakuddîn Yaîş b. Ali b. Muhammed. *Şerhu'l-mufassal*. thk. Muhammed Münîr. Kahire: el-Matbaatü'l-Müniriyye, 1928.
- İbn Yaîş, Muhammed b. Ali Ebu'l-Bekâ. *Şerhu'l-mufassal*. Beyrut: Dâru'l-Kutubi'l-İlmiyye, 2001.

- İbrahim Muhammed Ebu Yezid Hafâce. “Meayirü’t-tasnif fi’n-nahvi’l-Arabiyye”. *Mecelletü’d-Dirasetü’l-Lügaviyye*. Riyad: 9/4 (October-December 2007), 50-105.
- İbrahim Mustafa vd. *Mu’cemu’l-vasît*. 2 Cilt. Kahire: Mecma’u’l-Lugati’l-Arabiyye, Dâru’d-da’vet, 1960.
- Karapınar, Mustafa. “Belâgatta Temenni Üslubu”. *Cumhuriyet Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*. 15/2 (2011), 167-171.
- Kazvîni, Celâleddin Muhammed b. Abdurrahman. *et-Telhis fi ‘Ulûmi’l-Belâga*. şrh. Abdurrahman el-Berkûkî, Dâru’l-Fikri’l-‘Arabî, 1932.
- Kebîsî, Abdülhamid Câsim. “Ahvâlü Lev ve mevâ’idühe ve meânîhe ‘inden- Nahviyyin”. *Mecelletü’d-Dirâsâti’l-Arabiyye*. el-Minye: Câmîatü Minye, Külliyyetü Dâru’l-Ulûm, ts.
- Mesut Muhammed Ziyad. *el-Müstaksa fi meani’l-edevât en-nahviyye ve irâbihe*. Kahire: es-Sahve, 2009.
- Meydânî, Ahmed b. Muhammed. thk. Muhammed Fadl İbrahim, *Mecmau’l-emsâl*, 4 Cilt, Kahire: Matbaatü İsa el-Bâbî, 1978.
- Muhammed Antâkî, *el-Minhâc*, İstanbul: Tebliğ Yayınları, 1985.
- Muhammed Hân. “Arap Dilinde Edatların Yapı ve Fonksiyonları”. çev. Abdullah Hacıbekiroğlu. *Hitit Üniv. İlahiyat Fak. Dergisi*. 14/28 (2015/2), 129-140.
- Muhammed Hasan Şürrâb. *Kitabu şerhü’ş-şevâhidiş-ş’riyye fi emâti kütübî’n-nahviyye*. 3 Cilt. Beyrut: Müessesetü’r-Risâle, 1427/2007. <https://almaktaba.org/book/33588/826#p1> E.T: 15/5/2022.
- Muhammed Muhyiddin Abdülhamîd, *Tuhfetü’s-seniyye*, Dımaşk: Mektebetü Dâru’l-Fecr, ts.
- Muhammed Tayyib İbrahim, *İrâbu’l-Kur’ân*, Beyrut: Dâru’n-Nefâis, 2002.
- Murâdî, Hasen b. Kâsim. *el-Cenêd-dânî fi hurûfi’l-me’ânî*. thk. Fahreddin Kabâve -Muhammed Nedîm Fâdıl. Beyrut: Dâru’l-Kütübî’l-İlmiyye, 1. Baskı, 1413/1992.
- Mustafa Fuad Ahmet. “İsti’mâlâtü lev”. *Mecelletü Mecma’u’l-Lugati’l-Arabiyye*. 6 (December 1436/2014), 408-456.
- Mûsulî, el-Mübârek İbn Halil el-Hâznüdâr el-Bedrî. *Edebü’l-mulûki bi’l-adl*. thk. Şeyh Kesruvî Hasan. Beyrut: Dâru’l-Kütübî’l-İlmiyye 1971. <https://books.google.com.tr/> E. Tarihi: 16/5/2022.
- Müberred, Muhammed b. Yezîd Ebu’l-Abbâs el-. *el-Muktazab*. thk. Muhammed Abdulhâlik Azîme. Beyrut: Alemü’l-Kutub, ts.
- Müslim, Ebu’l-Hüseyn Müslim b. el-Haccâc. *el-Câmi’u’s-şâhih*. “Kitâbu’z-Zekât”, 116. <https://www.hadisveritabani.info/> Erişim Tarihi: 07/05/2022.

- Özařar, Mehmet Emin vd. *Hadislerle İslam*. 7 Cilt. Ankara: DİB Yayınları, 2014.
- Paksu, Ömer Faruk. *Arap Dilinin Temel Kâideleri*. 2 Cilt. Kahramanmaraş: Kalkan Matbaacılık, 2017.
- Râzî, Fahrüddîn Muhammed b. Ömer b. Hüseyin. *Mefâtihu'l-gayb*. 32 Cilt. Beyrut: Dâru'l-Fikr, 1981.
- Sekkâkî, İbn Ya'kûb Yûsuf b. Ebî Bekr, *Miftâhu'l-ulûm*, Beyrut: Dâru'l-kütübî'l-İlmiyye, 1987.
- Sâmerrâî, Fâdil Sâlih. *Kitâbu meâni'n-nahv*. Amman: Dâru'l-Fikr, 2000. <https://almaktaba.org/book/33593/1200>. Erişim Tarihi: 23/12/2021.
- Serahsî, Ebû Sehl Muhammed b. Ahmed. *Usûlu's-Serahsî*. thk. Ebu'l-Vefâ el-Efgânî. Beyrut: Dâru'l-Kütübî'l-İlmiyye, 1414/1993.
- Sibeveyhi, Ebû Bişr Amr b. Osman b. Kanber. *el-Kitâb*. 5 cilt. thk: Abdüsselam Muhammed Harun. Beyrut: Dâru'l-Kütübî'l-İlmiyye, 1988.
- Sibeveyhi, Ebû Bişr Amr b. Osman, *el-Kitâb*, nşr. Abdüsselam Muhammed Harun, Kahire: Mektebetü'l-Hâncî, 3. Baskı, 1408/1998.
- Şimşek, M. Ali. *Arapçada Zaman Kalıpları: Kullanım Alanları ve Türkçedeki Zamanlarla Karşılaştırılması*. Elektironik Kitap: Oku okut yay., 2021, 20. <https://yayin.okuokut.org/> E. Tarihi: 8/8/2022.
- Sübkî, Ebû Hâmid Bahâüddîn Ahmed b. Alî b. Abdilkâfi. *Arûsu'l-efrâh fi şerhi telhisi'l- miftâh*. thk: Halil İbrahim Halil. Beyrut: Dâru'l-Kütübî'l-İlmiyye, ts.
- Süyûtî, Ebû'l-Fazl Celâlüddîn Abdurrahmân b. Ebî Bekr b. Muhammed. *el-İtkân fi ulûmi'l-kur'ân*. Beyrut: Dâru İbni Kesîr, 1993.
- Tahir b. Aşur. *et-Tahrîr ve't-Tenvîr*. 30 Cilt. Tunus: Dâru Tunusiyye, 1984.
- Teftâzânî, Sa'düddîn Mes'ûd b. Fahriddîn Ömer b. Burhâniddîn. *Muhtasarü's-sa'd şerhu telhisi kitâb-i Miftâhi'l-ulûm*, thk. Abdulhamid Hindâvî, Beyrut: el-Mektebetü'l-Asriyye, 2013.
- Teftâzânî, Sa'düddîn Mes'ûd b. Fahriddîn Ömer b. Burhâniddîn. *el-Mutavvel*. yy: Matba'a-i 'Amire, 1309.
- Temmâm Hassân. *el-Lugatu'l-Arabiyye Ma'nâhâ ve Mebnâhâ*. Mağrib: Dâru's-Sekâfe, 1994.
- Ürün, Ahmet Kâzım. *Arapçada Bağlaçlar*, Ankara: Ankara Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, 1989.
- Yüksel, Ahmet. "Arap Dilinde Me'âni'l-Hurûf İlmine Dair Literatür Çalışmaları". *EKEV*. 8/20, (Yaz 2004), 295-306.
- Yüksel, Ahmet. *Arapçada Bağlaçlı Cümle Yapıları*. Samsun: Üniversite Yayınları, 2019.

- Zebîdî, Muhammed Murtezâ el-Hüseynî ez-. *Tâcu'l-arûs*. thk. Abdülmecid Kutâsî. 40 Cilt. Kuveyt: et-Türâsü'l-Arabî, 2001.
- Zeccâcî, Ebu'l-Kâsım Abdurrahman b. İshak. *Hurûfu'l-Me'ânî*. thk. Ali Tevfik el-Hamed. İrbid: Dâru'l-Emel, 1403/1983.
- Zemahşerî, Ebu'l-Kâsım Cârullah Mahmud b. Ömer b. Muhammed. *el-Mufasssal fî Sanâti'l-İ'râb*. thk. Ali Ebû Mulhim. Beyrut: Mektebetü'l-Hilâl, 1. Baskı, 1993.
- Zemahşerî, Ebu'l-Kâsım Cârullah Mahmud b. Ömer b. Muhammed. *el-Keşşâf an hakâiki gavâmizi't-tenzîl ve uyûni'l-ekâvil*. Beyrut: Dâru'l-Kütübi'l-Arabî, 3. Baskı, 1407.,